

**KTO KARATAY ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
DİSİPLİNLERARASI AİLE DANIŞMANLIĞI ANABİLİM DALI
AİLE DANIŞMANLIĞI TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**ERGENLERDE MADDE KULLANMA EĞİLİMİ İLE
AİLE İŞLEVSELLİĞİ ARASINDAKİ İLİŞKİ**

Büşra KAHRAMAN

Yüksek Lisans Tezi

**KONYA
Temmuz 2022**

ERGENLERDE MADDE KULLANMA EĞİLİMİ İLE
AİLE İŞLEVSELLİĞİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

Büşra KAHRAMAN

KTO Karatay Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Disiplinlerarası Aile Danışmanlığı Anabilim Dalı
Aile Danışmanlığı Tezli Yüksek Lisans Programı

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Hatice YALÇIN

Konya
Temmuz 2022

BİLDİRİM

Enstitü tarafından onaylanan Yüksek Lisans tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını basılı veya dijital biçimde arşivleme ve aşağıda belirtilen koşullar dahilinde erişime açma iznini KTO Karatay Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle, Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak ve gelecekteki çalışmalar (makale, kitap, lisans, patent vb.) için tezimin tamamının veya bir bölümünün kullanım hakları yalnızca bana ait olacaktır.

Tezimin bütünüyle kendi çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izinle kullanılması zorunlu olan kaynakları, yazılı izin alarak kullandığımı ve istenildiğinde izinlerin suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayımlanan “Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge” kapsamında, tezim, aşağıda belirtilen koşullar haricince, YÖK Ulusal Tez Merkezi ve KTO Karatay Üniversitesi Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

Enstitü / Fakülte Yönetim Kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir.¹

Enstitü / Fakülte Yönetim Kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ... ay ertelenmiştir.²

Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir.³⁴

Temmuz 2022

Büşra KAHRAMAN

---

¹ MADDE 6(1) Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

² MADDE 6(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internette paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

³ MADDE 7(1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

⁴ MADDE 7(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

ETİK BEYAN

KTO Karatay Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Hazırlama ve Yazım Kurallarına uygun olarak Doç. Dr. Hatice YALÇIN danışmanlığında tarafımdan üretilen bu tez çalışmasında; sunduğum tüm veri, enformasyon, bilgi ve belgeleri bilimsel etik kuralları çerçevesinde elde ettiğimi, tüm değerlendirme, analiz, bulgu ve sonuçları bilimsel usullere uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım kaynakların tümüne bilimsel normlara uygun biçimde atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarımı kabullendiğimi beyan ederim.

Temmuz 2022

Büşra KAHRAMAN

Aileme

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans eğitimim boyunca bilgi birikimi ve desteğini esirgemeyen, tecrübesi ile yol gösteren, çalışmamın ilerlemesine büyük katkılar sağlayan danışmanım ve değerli hocam Doç. Dr. Hatice YALÇIN'a;

Lisans öğrenimim boyunca deneyimlerini ve bilgilerini paylaştan Sosyal Hizmet bölümü hocalarıma;

Eğitim hayatım boyunca bana destek olan sevgili annem Nesrin Özdemirkan'a, babam Cengiz Özdemirkan'a ve kardeşim Dinçer Özdemirkan'a;

Yüksek lisans eğitimim boyunca desteğini esirgemeyen abim Sezgin Aka'ya;

Desteğini her daim hissettiğim eşim Kemal Kahraman'a her zaman yanımda oldukları için teşekkürlerimi sunarım.

Temmuz 2022

Büşra KAHRAMAN

ÖZET

Büşra KAHRAMAN

Ergenlerde Madde Kullanma Eğilimi ile Aile İşlevselliği Arasındaki İlişki

Yüksek Lisans Tezi

Konya, 2022

Ergenlerde madde kullanımının anne baba tutumları ile ilişkisinin bilinmesi önemlidir. Aile danışmanlarının süreçte yönlendirmeleri ve aile içi etkileşimlerde yön verecek yaklaşımları, olası problemleri ve çatışmaları azaltabilir. Bu çalışmanın amacı, liselerde eğitim görmekte olan ergenlerdeki madde kullanma eğilimi ile aile işlevselliği arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Araştırmada nicel yöntemler çerçevesinde değerlendirilen betimsel yöntemlerden ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubu 14-18 yaş arasındaki ergenler oluşturmaktadır. Veriler google form aracılığı ile gönüllülük esasına göre elde edilmiştir. Veri toplama aracı olarak ergenlerin sosyo-demografik özelliklerini belirlemek amacıyla “Tanıtıcı Bilgi Formu”, madde kullanım eğilimlerini ölçmek amacıyla “Madde Kullanma Eğilimi Ölçeği” ve aile ilişkilerini tespit etmek amacıyla ise “Anne Baba Tutum Ölçeği” kullanılmıştır. Elde edilen veriler tanımlayıcı istatistikler, Mann Whitney-U testi, Kruskal Wallis Testi ve çoklu karşılaştırma testleri ile değerlendirilmiştir. Araştırma sonunda madde kullanma eğiliminin cinsiyet ve anne baba eğitim durumuna göre istatistik olarak anlamlı farklılık olduğu saptanmıştır ($p<0,05$). Benzer şekilde Anne Baba Tutum Ölçeği ile anne babanın kavga etme sıklığı değişkeni arasında anlamlı bir farklılık belirlenmiştir ($p<0,05$). Elde edilen diğer bulgulara göre araştırma sonunda ergenlerin madde kullanma eğilimlerinde anne ve babanın rolüne ilişkin değerlendirmeler ve çözüm önerileri sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler

Ergenlik, madde kullanma eğilimi, aile işlevselliği, aile danışmanlığı

ABSTRACT

Büşra KAHRAMAN

The Relationship Between Substance Use Tendency and Family Functioning in
Adolescents
Master's Thesis
Konya, 2022

It is important to know the relationship between substance use and parental attitudes in adolescents. Family counselors directing the family in this process can reduce potential problems. The aim of this study is to reveal the relationship between substance use tendency and family functionality in high school adolescents. The relational survey model, one of the descriptive methods, which is one of the quantitative methods, was used in the research. The study group of the research; It consists of adolescents between the ages of 14-18. The data were obtained on a voluntary basis via google form. "Descriptive Information Form" was used to determine the socio-demographic characteristics of adolescents as data collection tool, "Substance Abuse Tendency Scale" to measure substance use tendencies, and "Parent Attitude Scale" to determine family relationships. The obtained data were evaluated with descriptive statistics, Mann Whitney-U test, Kruskal Wallis test and multiple comparison tests. At the end of the study, it was determined that there was a significant difference in the tendency to use substances according to gender and educational status of the parents ($p < 0.05$). Similarly, a significant difference was determined between the Parental Attitude Scale and the frequency of fighting between parents ($p < 0.05$). According to other findings; At the end of the research, the role of parents in adolescents' substance use tendencies was evaluated, and solution suggestions were presented.

Keywords

Adolescence, substance use tendency, family functionality, family counseling

İÇİNDEKİLER

BİLDİRİM	i
ETİK BEYAN.....	ii
TEŞEKKÜR.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar DİZİNİ	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	x
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xi
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Problemi	1
1.2. Araştırmanın Amacı	3
1.3. Araştırmanın Önemi	4
1.4. Araştırmanın Varsayımları	5
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları	5
2. ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL VE KURAMSAL TEMELLERİ.....	7
2.1. Ergenlik Dönemi	7
2.1.1. Ergenlerde Gelişim Özellikleri	8
2.1.2. Ergenlik Döneminde Karşılaşılan Sorunlar	17
2.2. Madde Bağımlılığı.....	19
2.2.1. Madde Bağımlılığının Tanımı	19
2.2.2. Maddelerin Sınıflandırılması	20
2.2.3. Ergenlerde Madde Kullanımı	24
2.3. Aile Kavramı	29
2.3.1. Ergenlik ve Aile.....	30
2.3.2. Anne ve Baba Tutumu	31
3. YÖNTEM.....	39
3.1. Araştırmanın Modeli	39
3.2. Araştırmanın Evren ve Örnekleme	39
3.3. Veri Toplama Araçları.....	41

3.4. Veri Analizi	43
3.5. Araştırmanın Hipotezleri	44
4. BULGULAR	45
5. TARTIŞMA	53
6. SONUÇ VE ÖNERİLER	57
KAYNAKLAR	61
Ek 1.....	71
Ek 2.....	72
Ek 3.....	74
Ek 4.....	76
ÖZGEÇMİŞ	77

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. Çalışma grubundaki ergenlere ait demografik değişkenler (N= 238).	40
Tablo 2. Çalışma grubundakilerin madde kullanımına (sigara, alkol) ilişkin bilgileri ...	41
Tablo 3. Madde Kullanma Eğilimi Ölçeği (MKEÖ) toplam puanı ile Anne Baba Tutumu Ölçeği (ABTÖ) alt boyutları arasındaki ilişkiye yönelik değerlendirme.....	45
Tablo 4. Demografik değişkenler ile MKEÖ toplam puanının karşılaştırılması	46
Tablo 5. Demografik değişkenler ile ABTÖ toplam puanı arasındaki ilişki	49

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Ergenlik döneminde madde kullanımına eğilimi artıran bazı risk faktörleri.....26

KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltma	Açıklama
ABTÖ	Anne Baba Tutum Ölçeği
DSM	Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı
DSÖ	Dünya Sağlık Örgütü
MBP	Madde Kullanımına Bağlı Psikotik Bozukluk
MKB	Madde Kullanım bozuklukları
MKEÖ	Madde Kullanma Eğilimi Ölçeği
PAM	Psikoaktif madde
SPSS	Statistical Package For Social Sciences
TÜBİM	Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Problemi

Madde ile ilgili bozukluklar ve madde kullanım sıklığı ülkemizde ve dünyada giderek artmaktadır. Bu maddeler kötüye kullanıma ve bağımlılığa neden olabilen, farklı yollarla kullanılabilen, algılama, zihinsel, duygu durum ve diğer fonksiyonlarda değişiklikler yapan her türlü kimyasal maddeyi kapsamaktadır (Levent, 2018).

Madde Bağımlılığı: Alışılmış olan bir maddenin ya da bir ilacın, kişi için psikolojik ve fizyolojik bir gereksinim haline gelmesi, alınmasına karşı engellenemeyecek bir istek duyulması, maddenin miktarının ve alınma sıklığının giderek arttırılması, maddenin alınmaması durumunda yoksunluk yaşanması ve günlük hayatın devamının imkansız hale gelmesi durumudur (Usluca, 2019).

Madde bağımlılığı, madde kullanımına başlandığı ilk zamanda duyulan haz, hoş duygular, keyif alma hali zamanla merkezi sinir sistemini bozduğu için bireyin zaman ile gerçek yaşantısından uzaklaşması, kendisi için normal olmayan davranışları sergilemesi durumuna gelme sürecidir. İnsanın her konuda yaşamına düzgün bir şekilde devam etmesini engelleyen, sosyal problemlerine de sebep olan bir düşkünlük halidir. Madde bağımlılığı günümüz de dünyayı sarsan ve git gide artan sosyal ve tıbbi bir problemdir (Özcan, Taş & Çetin, 2013).

Ergenlik dönemi, çocukluktan yetişkinliğe geçişte önemli bir basamaktır. Yaklaşık 10-13 yaşlarında başlayıp 18-22 yaş arasında sona ermektedir. Bu süreç sağlıklı bir şekilde geçmediği zaman yetişkinlik döneminde duygusal ve davranışsal sorunlara yol açabilecek duygusal, biyolojik, bilişsel ve sosyal bir gelişim dönemidir (Akdaş, 2019).

Ergenlik döneminde çocukların büyüme süreçlerinde yapılması gereken gelişimsel görevleri vardır. Bu gelişimsel görevler aile içindeki dinamiklerde değişiklik meydana getirmektedir ve aile dengesi bozulabilmektedir. Bu dönem hem anne baba için hem de ergen için aile yapısında ve aile içi ilişkilerde değişikliklerin yaşandığı zorlu bir dönemdir (Can, 2020).

Ergenler gelişim görevlerini tamamlamak için ve bağımsız bireyler olabilmek için olumlu ve olumsuz birçok davranış denemektedirler. Ergenlerin denemiş oldukları olumsuz davranışlarından biri de madde kullanımınıdır. Madde kullanımını çoğu zaman bir ergen için

özerkliğin ve bağımsızlığın sembolüdür. Arkadaş gruplarının etkisi, anne ve babadan bağımsız olma isteği, kendilerine yetişkin gibi davranılmasını istemek ve farklı yaşam tarzları ergenleri madde kullanımına iten nedenler arasında olabilmektedir (Ögel, 2017).

Ergen bireyin çocukluktan kurtulma ve ayrı bir birey olma süreci, ayrı düşünce yapısı, ayrı ruh hali, ayrı kişilik vb. özelliklerle diğer insanlardan ayrılmaya çalıştığı bir dönemdir (Abalı, 2012). Bu dönemde ergen bir kimlik inşa etmeye çalışır ve bireyselleşme ön plana çıkmaya başlamaktadır. Bu kimlik oluşumu sürecinde bir benlik algısı oluşturularak geçmişe yönelik değerlendirme, geleceğe yönelik de planlamalar yapmaktadırlar (Balşık Kaya, 2019).

Ergenlikte madde kullanımı, ergenin ait olduğu kültürel etnik yapıdan, toplumdan veya cinsiyet özelliklerinden bağımsızdır. Ergenlik dönemi içinde olan her birey madde kullanımına benzer şekillerde başlamaktadır (Ebibi Çakır, 2018).

Ergenlik dönemindeki madde kullanımı ergenler için uygunsuz bir baş etme yöntemidir. Ergenler genellikle kendisini korumak, gelecek kaygısının oluşturmuş olduğu aşırı gerginliği gidermek ve kendi kendisini düzeltebilmek için bu yöntemi kullanmaktadırlar. Ergen bireyin benlik algısının düşük olması, olumsuz aile ve arkadaş ilişkileri, ebeveyn kaybı ya da ilgisiz ebeveyn davranışları, sosyal becerilerde ve sosyal destek eksikliği, yaşanılan çevrede maddeye ulaşımın kolay olması, madde kullanımı açısından önemli risk faktörleri olarak sıralanabilmektedir (Yıldız, 2011).

Ergenlik dönemi yapısal açıdan çocukluk döneminin değerlendirildiği, çocukluk döneminde yaşanan sorunların telafisinin yapılabilmesi için bir şansın verildiği en önemli ve en zor dönemlerden biridir. Bu dönemde bireylerde hızlı fizyolojik, ruhsal ve sosyal değişiklikler ortaya çıkmaktadır. Farklı tecrübeler yaşama isteği, çatışmalar, belirsizlikler ve idealizm bu dönemde oldukça fazla görülmektedir (Gürçay, 2008). Ergenlik dönemi, ergenlerin yaşamını etkileyen ruhsal, fiziksel ve toplumsal pek çok unsuru içeren bir değişim süreci olarak tanımlanırken, bu dönemde ergen bireyin çatışmalar, yardım ihtiyacı, karmaşalar, utanma, öfke ve kişiler arası soyutlanma duyguları yaşayabileceği ifade edilmektedir (Yıldız, 2011).

Ergen bir bireyin bağımsızlaşması, gelişmesi ve sosyalleşmesi için aile içi iletişim önem arz etmektedir. Anne ve babanın ergen birey ile ilişkileri, bireyin gelişimini olumlu ya da olumsuz yönde etkilemektedir. Ebeveyn ile kurulan sağlıklı ilişki, ergenin öz güvenine

katkı sağlarken, sağlıksız kurulan ilişki ise, ergen bireyin psikolojik ve sosyal gelişimini olumsuz yönde etkilenmesine ve ergenin aile, arkadaş ve sosyal çevresi ile ilişkisinin bozulmasına neden olmaktadır (Lefkowitz, 2005).

Ergenlik dönemi gelişim özelliklerinden olan bağımsızlaşma ile ergen bireyin aileden koptuğu ve ailenin etkisinin azaldığı düşünülüyor olsa da, ergen bireyin ailesinin desteğine en çok ihtiyaç duyduğu dönemlerden biridir. Ergen bireyin sağlıksız aile ortamında bulunması, aile içi şiddete tanık olması ya da aile yapısındaki ani değişiklikler ergen bireyde problemlili davranışların ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Sağlıklı aile sistemi ergenlik döneminde ortaya çıkabilecek problemler, çatışmalar için önemli bir önleyici ve koruyucu faktördür (Arslan vd., 2012).

Yapılan çalışmalarda, sağlıklı ve sağlıksız aile yapıları ile ergen davranışlarının ilişkilerinin incelendiği çalışmalar bulunmaktadır. Yapılmış olan bu çalışmalarda; aile içi iletişim, ebeveyn tutumu, aile desteği, aile yapısı gibi aileye yönelik özellikler ergen bireyin kişilik özellikleri, davranış bozuklukları, kaygı ve depresyon arasında ilişki bulunmuştur. alışmalara göre, ailesi tarafından desteklenmeyen ve sorunlu aile yapısına sahip ergen bireylerin problemlili davranışlara sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Stevens vd., 2002).

Yapılmış olan başka bir araştırmada da ergen bireyin ailesinin ekonomik ve sosyal durumu, anne babanın ocuk yetiştirme algısı, aile içi ilişkileri, aile de madde kullanım durumu ile ergenin yaşamdan keyif alması, okula devamsızlığı, ailesi ve arkadaşları ile ilişkisi arasında anlamlı ve gcl ilişkiler bulunmuştur (Ulusoy vd., 2005).

Çalışmada aile danışmanlığı alanında çalışan profesyonellerin kullanabileceği baş etme tekniklerinin tanınması ile doğru anne baba tutumu bilincini artırmaya odaklı öneriler sunulmuştur. Ayrıca araştırma bulguları, aile danışmanlığı alanında çalışan bireylerin madde kullanımı ve anne baba tutumu alanında kuram, yöntem ve teknikler geliştirilmesine de katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, liselerde eğitim görmekte olan ergenlerdeki madde kullanma eğilimi ile aile işlevselliği arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır.

Araştırmanın genel amacı doğrultusunda aşağıdaki alt amaçlar belirlenmiştir:

- Ergen bireylerin cinsiyetlerine göre Anne Baba Tutum Ölçeği ve Madde Kullanımı Eğilimi Ölçeği arasında anlamlı bir fark var mıdır?
- Ergen bireylerin yaşlarına göre Anne Baba Tutum Ölçeği ve Madde Kullanımı Eğilimi Ölçeği arasında anlamlı bir fark var mıdır?
- Ergen bireylerin aile yapılarına göre Anne Baba Tutum Ölçeği ve Madde Kullanımı Eğilimi Ölçeği arasında anlamlı bir fark var mıdır?
- Ergen bireylerin ailelerinin gelir düzeyleri ile Anne Baba Tutum Ölçeği ve Madde Kullanımı Eğilimi Ölçeği arasında anlamlı fark var mıdır?
- Ergen bireylerin anne babalarının birlikte olup olmama durumları ile Anne Baba Tutum Ölçeği ve Madde Kullanımı Eğilimi Ölçeği arasında anlamlı bir fark var mıdır?
- Ergen bireylerin anne babalarının kavga etme durumlarına göre Anne Baba Tutum Ölçeği ve Madde Kullanımı Eğilimi Ölçeği arasında anlamlı bir fark var mıdır?
- Ergen bireylerin aile içi madde kullanımı ile Anne Baba Tutum Ölçeği ve Madde Kullanımı Eğilimi Ölçeği arasında anlamlı bir fark var mıdır?

1.3. Araştırmanın Önemi

Ergenlik dönemindeki bireylerin sosyal, bilişsel, duygusal süreçlerini önemli oranda etkileyen aile işlevselliğinin bilinmesi ve madde kullanımı konusunda ailenin doğru yaklaşımı, gün geçtikçe daha önemli hale gelmektedir. Ergenlerin madde kullanımına yönelme davranışlarına ailenin etkisi ve bu süreçte önemli rolü olan aile danışmanlarının bu alandaki bilgi ve becerilerinin ortaya konulması gerekmektedir.

Madde kullanımı genellikle model alma, akran etkileşimi ve ailesel nedenlerle artmaktadır. Diğer insanların ergene yönelik değerlendirmeleri, geribildirimleri, kabulleri ve empatik yaklaşımları ergenin madde kullanımında irade ve bilinçli davranış oluşumunu etkilemektedir.

Ergenlerde madde kullanımının anne baba tutumları ile ilişkisinin bilinmesi önemlidir. Aile danışmanlarının süreçte yönlendirmeleri ve aile içi etkileşimlerde yön verecek yaklaşımları, olası problemleri ve çatışmaları azaltır.

Aile danışmanlığı bilim alanı, sosyal uyum ve bireysel gelişim üzerinde rol oynayan psikolojik ve psiko-sosyal faktörlerin incelenmesinde önemli bir araçtır. Aile bireylerinin ergenlere bilinçli yaklaşımı konusunda farkındalık oluşturulması, özellikle madde kullanımı konusunda ergenlere yönelik kuramsal yaklaşımın psiko-eğitim yoluyla verilmesinin, aile danışmanlığı bilim alanında önemli bir eksikliğe dikkat çekeceği düşünülmektedir.

Ergenlerde madde kullanımı konusunda çalışmalar bulunmasına rağmen, ailenin madde kullanımı konusundaki etkilerine ve doğru yaklaşım becerilerinin öğretilmesine ilişkin aile danışmanlarına yönelik teknikleri inceleyen çalışmaların yeterli olmaması, bu alanda önemli bir boşluk oluşturmaktadır. Bu nedenle, ergenlerde madde kullanımını anlamlandırma ve anne baba tutumlarının aile bireylerine uygun becerilerin kazandırılması açısından bu çalışma önemli veriler içermektedir.

Bu çalışmada yöntem ve içerik bakımından özellikle “ergenlerde madde kullanımında doğru yaklaşım” ile “doğru anne baba tutumu” konusunda önemli çıktılar ortaya konulacaktır. Araştırma sonuçlarının aile danışmanlarında ergenlerde madde kullanımı ve anne baba tutumlarına ilişkin çalışmalar yapan kurumlara detaylı bir analiz sunacağı öngörülmektedir.

1.4. Araştırmanın Varsayımları

1. Anne baba tutumlarının ergen bireylerin madde kullanım eğilimi ile ilişkisini ölçtüğü,
2. Araştırmaya katılan ergen bireylerin anket sorularını doğru anlayıp, herhangi yanıltıcı unsur olmaksızın doğru biçimde yanıtladıkları,
3. Örneklemin belirlenen grupları temsil gücünün yeterli olduğu,
4. Kullanılan istatistiksel testlerin araştırmanın amacına ve sonuçların tespitine uygun olduğu varsayılmaktadır.

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma;

1. Konya ili merkez ilçelerinde eğitim gören lise öğrencilerinden elde edilen verilerle,

2. Araştırmada lise öğrenimine devam eden 14-18 yaş grubu ergenlerden elde edilen verilerle,
3. Veri toplama araçları pandemi nedeniyle bireylere yüz yüze uygulanmayıp google form tarafından uygulanan anketinin ölçtüğü verilerle,
4. Ergen bireylerin kişisel ve ailesel özelliklerine ait bilgiler kendilerine verilen bilgi toplama formlarına verdikleri yanıtlarla sınırlıdır.

2. ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL VE KURAMSAL TEMELLERİ

2.1. Ergenlik Dönemi

Ergenlik, günümüze kadar pek çok şekilde tanımlanmıştır. Ancak ergenlik, bireysel, toplumsal ve kültürel koşullar gibi faktörlerden etkilendiği için tanımlanması zordur (Ekşi, 2011). Ergen kelimesi Latince büyüme ve yetişkinliğe geçmek anlamına gelen ‘Adolescere’ fiilinin kökünden türemiş olup batı literatüründe ergenleri tanımlamak için kullanılan ‘Adolecent’ kelimesinin karşılığıdır. Yapısal olarak bu kelime bir durumu değil, bir süreci ifade etmektedir. Ergenlik ise; Türk Dil Kurumu sözlüğünde: “Cinsel organların fizyolojik gelişmesiyle başlayan, buluşa ermişlikle yetişkinlik arasındaki dönem, yeni yetmelik, ergenlik çağı” olarak tanımlanmaktadır (Yakupoğlu, 2019).

Ergenlik dönemi, çocukluktan yetişkinliğe geçişte önemli bir basamaktır. Yaklaşık 10-13 yaşlarında başlayıp 18-22 yaş arasında sona ermektedir. Bu süreç sağlıklı bir şekilde geçmediği zaman yetişkinlik döneminde duygusal ve davranışsal sorunlara yol açabilecek duygusal, biyolojik, bilişsel ve sosyal bir gelişim dönemidir (Akdaş, 2019).

Ergenlik dönemi yapısal açıdan çocukluk döneminin değerlendirildiği, çocukluk döneminde yaşanan sorunların telafisinin yapılabilmesi için bir şansın verildiği en önemli ve en zor dönemlerden biridir. Bu dönemde bireylerde hızlı fizyolojik, ruhsal ve sosyal değişiklikler ortaya çıkmaktadır. Farklı tecrübeler yaşama isteği, çatışmalar, belirsizlikler ve idealizm bu dönemde oldukça fazla görülmektedir (Gürçay, 2008). Ergenlik dönemi, ergenlerin yaşamını etkileyen ruhsal, fiziksel ve toplumsal pek çok unsuru içeren bir değişim süreci olarak tanımlanırken, bu dönemde ergen bireyin çatışmalar, yardım ihtiyacı, karmaşalar, utanma, öfke ve kişiler arası soyutlanma duyguları yaşayabileceği ifade edilmektedir (Yıldız, 2011).

Ergen bireyin çocukluktan kurtulma ve ayrı bir birey olma süreci, ayrı düşünce yapısı, ayrı ruh hali, ayrı kişilik vb. özelliklerle diğer insanlardan ayrılmaya çalıştığı bir dönemdir (Abalı, 2012). Bu dönemde ergen bir kimlik inşa etmeye çalışır ve bireyselleşme ön plana çıkmaya başlamaktadır. Bu kimlik oluşumu sürecinde bir benlik algısı oluşturularak geçmişe yönelik değerlendirme, geleceğe yönelik de planlamalar yapmaktadırlar (Balşık Kaya, 2019).

2.1.1. Ergenlerde Gelişim Özellikleri

2.1.1.1. Ergenlerde fiziksel gelişim özellikleri

İnsan yaşamında fiziksel olarak hızlı bir büyüme ergenlik döneminde yeniden başlamaktadır. Bu büyüme ve gelişme ergenlik döneminin sonuna kadar devam eder. Büyüme, vücuttaki kilo boy artışı olarak ifade edilirken, gelişim ise vücudun olgunlaşması ile birlikte biyolojik olarak yeterliliğe ulaşmak olarak ifade edilebilmektedir (Tunç, 2019).

Ergenlerdeki cinsel ve fiziksel gelişim özelliklerine bakıldığında ergenlik başlangıcının cinsiyetler arasında ve toplumdaki topluma farklılık gösterdiği görülmektedir. Bu farklılıklara beslenme, sağlık, genetik ve yaşam koşulları gibi unsurlar neden olabilmektedir (Saka ve Neyzi, 2005). Boy uzaması ergenliğin habercisidir. Kızlar erkeklere oranla daha uzun ve ağır olmaktadır. Bu dönemde kızlarda 23-28 cm'ye kadar uzama olurken, erkeklerde ise 26-28 cm. olmaktadır. Kızlar on sekiz yaşına kadar, erkeklerde yavaş da olsa yirmi iki yaşına kadar uzamaya devam etmektedir. Ergenliğin ilk aşamalarında, yetişkinlikte olacağı boyun %80'ine, iki ya da dört yıl sonra ise %99'una ulaşmaktadırlar (Kınık, 2000).

Ergenlik döneminde vücut ağırlığı, hızlı boy artışından yaklaşık altı ay sonra belirgin bir hal almaya başlar. Bu dönem boyunca kızlarda 16 kg, erkeklerde ise 20 kg artış olmaktadır. İç organların hızlı büyümesi ve kütlelerinde artış olması, kas ve yağ dokularında artış olması ergenlikte gözlemlenen kilo artışının belirgin öğelerindedir. Hem kızlarda hem de erkeklerde vücudun yağ depolaması sonucunda ağırlıkta belirgin bir artma gözlemlenir (Yalçın, 2010). Baş çevresinin %96'lık kısmı da bu dönemde tamamlanmaktadır. Yüzdeki ve baştaki organlar farklı zamanlarda ve farklı hızla büyür. Yüz uzar ve çene, ağız ve alında bir oransızlık oluşur. Üst dişler, alt çene ve burun belirginleşirken, alın genişler ve elmacık kemikleri ortaya çıkar. Bunların sonucunda ise yüzdeki çocuksu ifade kaybolur ve organların büyümesinin tamamlanması ile asimetrik görünüşte kaybolur (Kulaksızoğlu, 1998).

Fiziksel değişimler, boy ve kilo da artış, kas ve iskelet yapısının gelişimi ve beyindeki hipofiz bezinin büyüme hormonu salgılaması ile bedensel değişimler devam eder. Bu dönemde hem kızlarda hem de erkeklerde iç salgı bezlerinin çalışma fonksiyonları

değişmeye başlar ve cinsiyet hormonlarında artış gözlenir. Cinsiyet hormonlarında artışın olması ile birlikte erkeklerde spermlerin artmasına neden olur ve genital organ gelişir. Genital kıllanma, sakal ve tüylenmeler daha da yoğunlaşır. Kızlarda ise cinsiyet hormonlarının artması, yumurta hücrelerinin artmasına, göğüslerde büyüme ve genital kıllanmaya neden olmaktadır. Bu süreç kızlarda erkeklere oranla birkaç yıl daha erken başlamaktadır (Yavuzer, 2009).

Vücuttaki ani ve orantısız büyüme ergenlerde kaygı oluşturmaktadır. Görünümlerine çok fazla önem veren ergenler, popüler kültürdeki ideal vücut oranları ile kendilerini kıyaslayarak memnun olmamaktadırlar. Ancak ergenliğin başında olan bu vücut memnuniyetsizliği, sonrasında yerini oturmuş vücut hatlarına bırakmaktadır (Tunç, 2019).

2.1.1.2. Ergenlik dönemi zihinsel gelişim özellikleri

Ergenlik dönemi beslenme, sağlık, genetik ve yaşam koşulları gibi birçok faktöre bağlı olarak erken ya da geç ortaya çıkabilmektedir. Bazen kızlarda erken yaşta göğüslerinde büyüme ya da regl görülebilmektedir. Bu durum beraberinde hem psikolojik hem de fiziksel açıdan sorun yaşamalarına neden olmaktadır. Ergenlik dönemine erken giren kızlar genellikle bu değişimlerini sağlama ihtiyacı duyarlar ve bu durumu bir kusur olarak düşünerek strese girerler. Erkeklerde ise erken ergenliğe girmek aşırı güvene sebep olmaktadır. Erkek bu durumdan çok memnun olur ve saklamaz. Ancak ergenliğe geç girdiği durumlarda ise kıskançlık ve güvensizlik duyguları ortaya çıkmaktadır (Gül ve Güneş, 2009).

Piaget'e göre bireyler 11-12 yaşından itibaren soyut işlem dönemine girer ve duyu hareket, işlem öncesi ve somut işlem dönemlerini tamamlamadan soyut işlem dönemine geçemezler (Tunç, 2019). Zihinsel olarak soyut düşünme aşamasına gelen bireyler sorun çözme, etik, empati gibi kavramlara hakimlerdir. Ergenlik döneminde kişi olayların nedenini sorgular, mantık ilişkisi kurabilirler ve çıkarımlarda bulunabilirler. Bir sorun karşısında birçok çözüm üretebilir, sadece somut durumlar üzerine değil, olasılıkları da hesaplayarak olayların görünmeyen boyutları üzerine de düşünebilir. Soyut işlemler dönemindeki ergenlerde biliş ötesi düşünebilme hakimken, somut işlemler döneminde olasılık ile olan olay aynı şeyi ifade etmektedir (Kulaksızoğlu, 1998).

Ergenlik dönemindeki zihinsel gelişim olumlu yönde olması durumunda ergende sorgulama yeteneği gelişir ve çevresi ile doğru davranışlar üzerine tartışabilir. Ergenlik döneminde olan genç, kendisi hakkındaki fikirleri çok önemser. Davranışlarının başkaları tarafından nasıl görüldüğü bir ergen için stres faktörüdür. Kendisine karşı olumlu düşünebilmeyi başarmış olan bir ergen, sorunsuz yaşamayı ve kendi psikolojisi için pozitif bir algı oluşturmaktadır (Kapıkıran, 2008).

2.1.1.3. Ergenlik dönemi sosyal gelişim özellikleri

Ergenlik dönemindeki bir diğer gelişim ise sosyal gelişimdir. Ergenin sosyalleşmesi çocukluk döneminde yani ilk olarak aile yanında başlamakta ve ergenlik döneminde aile dışındaki sosyal çevre ile hızla gelişim göstermektedir (Koç, 2004). Çocukluk yıllarından itibaren aile yanında kimlik gelişimi başlamış olmakla birlikte, ergenlik döneminde gençler daha bağımsız olma eğilimlerindedirler. Bu nedenle ergenler ailelerini kendilerinden uzaklaştırırlar (Ünal, 2019).

Ergenlik dönemi arkadaşlık ilişkilerinin aile ilişkilerinden daha önemli olduğu bir dönemdir. Bu özellik nedeniyle ergen her an aile bireyleri ile çatışma yaşamaya hazırdır. Ebeveyn desteğine ihtiyaç duyan ergen baskı ve yasaklar ile karşılaştığı zaman bu süreç çatışmalar ile geçebilmektedir. Ergenin davranışları kısıtlanmamalı ve özerk olmak isteyen engelin davranışları desteklenerek aile üyeleri ile iletişim içinde olabilmelidir (Sarıtaş Atalar & Altan Atalay, 2018).

Ergenler karşılaştıkları birçok olumlu ve olumsuz davranış arasından hangisini örnek alacaklarını büyük ölçüde ilişki içinde oldukları modeller belirlemektedir. Ergen etrafını gözlemler ve öncelikle anne ve babası olmak üzere çevresindeki insanları örnek almaktadır. Çocukluk dönemi görevlerinden olan temel güven duygusunu kazanan ergen, ergenlik döneminde bu duyguyu pekiştirir ve davranışlarını oluşturur (Maşrabacı, 1994). Ergen birey ailesi tarafından olumlu bir şekilde desteklendiği takdirde ilerleyen gelişim dönemlerinde sosyal yönü güçlü bir birey haline gelmektedir (Karataş ve Çakar, 2011). Anne ve babası ile sağlıklı ilişkilere sahip ergen bireyler çevreleri ile daha kolay ilişkiler geliştirebilmektedirler. Bu nedenle anne ve babaların çocuklarına nasıl davrandıkları önemlidir (Steinberg, 2008).

Ergenin sosyal yaşamını etkileyen bir diğer unsur ise aile içi yaşam şeklidir. Ailedeki birey sayısı, ailenin yapısı, evde yaşayanların cinsiyetleri, ergenin sahip olduğu kardeş sayısı, ailenin maddi seviyesi, aile içi iletişimin kapalı olması, kültürel yetersizlik ve eğitim eksikliği sosyal gelişimi etkileyen önemli unsurlardır (Tunç, 2019).

Ergenlik döneminde herhangi bir alanda sağlanan yeterlilik ergenin arkadaşları içerisinde kabullenmesini sağlamaktadır. Bu durumda ergen kendisine güvenir ve grup içerisinde lider bir kişi olabilir. Ergenlerin grup içerisinde birbirlerine benzeyen davranışları vardır. Bu durum özellikle ergenlik döneminde ön plandadır ve ergeni grubun etkisine daha açık hale getirmektedir. Böylelikle grup bilinci artar ve biz kavramı gelişir. Kişisel problemler ve sosyal ilişkilerde ergen arkadaşlarından yardım alır ve eğitim, iş gibi konularda destek almaktadır (Özcan Demir vd., 2005).

Ergenlerin sosyal gelişimlerini etkileyen bir diğer yer ise okullardır. Eğitim süreçleri boyunca arkadaşlık ilişkilerinin şekillenmektedir. Birey ergenliğe geçişle birlikte ergenler arasında daha da değer kazanır. Arkadaş desteği ergenlerin bu dönemi sorunsuz geçirmelerine yardımcı olmaktadır. Yapılmış olan çalışmalar arkadaş bağlılığı arttıkça ergenin yaşam doyumunun da arttığını göstermektedir (Oberle, Schonert- Reichl, & Zumbo, 2011). Kendisini okula ait hissedene, okula ve öğretmene yönelik olumlu olan, desteklendiğini düşünen ergenler okula ve hayata karşı daha olumlu olmakta ve geleceğe yönelik pozitif algı geliştirmektedirler (Gün ve Bayraktar, 2008).

2.1.1.4. Ergenlik dönemi cinsel gelişim özellikleri

Ergenlik döneminde ergenin cinsel organın gelişmesi ile birlikte içsel dürtüler, alışılmış rollerini ve görevlerini, yükleneceği yeni sorumlulukları ve rolleri ile karşılaştırmasını yapar (Set vd., 2006). Kızlar ve erkekler doğumdan itibaren cinsiyete uygun bir şekilde davranmaları için eğitilirler. Böylece toplumun beklediği, kabul edilir cinsiyet rollerine uyarlar ve toplumsal cinsiyet rolleri de gelişmeye başlamış olur (Balşık Kaya, 2019).

Toplumsal cinsiyet, sosyal olarak kadın ve erkeği yapılandırılan özelliklerdir. İnsanlar erkek veya dişi olarak doğarlar ancak yetişirken kız ya da oğlan olmayı öğrenmektedirler. Toplumsal cinsiyet kavramı kültürden kültüre farklılık gösteren, zaman içinde gelişen ve değişebilen bir kavramdır (Akın, 2007).

Cinsel Gelişme kızlarda 9-13 yaşlarında, erkeklerde ise 10-14 yaşları arasında olmaktadır. Bu dönemde erkeklerde testesteron, kızlarda ise östrojen salgıları bol miktarda üretilmektedir. Böylece ergenlerin davranışları daha kadınsı ve daha erkeksi olmaktadır. Kızlarda ergenlik döneminin cinsel yöndeki ilk göstergesi adet kanamasının başlamasıdır. Erkeklerde ise açık bir belirti yoktur. Ancak cinsel organda büyüme, sperm üretiminin başlaması ve vücuttaki kıllanma bir gösterge olarak kabul edilebilir (Yalçın, 2010).

Kız ve erkeklerdeki beden yapısı ele alınırken aralarında farklılık olduğu bilinmelidir. Kızların bedeninde yağlanma artar, göğüs ve kalçalar büyür, omuzlar yuvarlak bir hal alır. Erkeklerde ise kol ve bacak kaslarında gelişme olur. Beden ve yüz yapısı daha erkeksi bir hal alır. Yüzde kıllanmalar artar, göğüs kafesi ve omuzlar genişlemektedir. Ses tonları kalınlaşır ve ergen ses tonunu ayarlayamaz. Başlarda çatallı olan ses zamanla olgunlaşır (Neyzi, 1989).

Ergenlik döneminde yağ bezleri fazla çalışır ve yağ üretir. Yüzdeki sivilcelenmeler bu dönemin özelliğidir. Vücuttaki ter bezleri de bu dönemde fazla çalışmaktadır. Bu nedenle ergenlerde fazla terleme ve kötü koku ortaya çıkmaktadır. Vücutta artış gösteren bir diğer özellik ise cinsel kaynaklı dürtülerdir. Özellikle erkekler cinsel içerikli rüyalar görmektedir. Rüyalama olarak kabul edilen bu olay sayede vücutta üretilen sperm vücudun dışına boşalır. Erkekleri bu durum başlangıçta tedirgin edebilmektedir (Kulaksızoğlu, 1998).

Cinsiyet rollerinin öğrenildiği bu dönemde ergen cinsel tutum ve davranışlarını hem toplumsal rollere göre hem de vücudundaki değişikliklere göre belirlemektedir. Cinsel anlamda duygu ve davranışlarını belirleyen ergen, arkadaşları, karşı cins ve ailesine yönelik sevgi ayrımını yapabilir hale gelmektedir (Dinçel, 2006). Ergenlerde flört dönemi başladıktan sonra cinsiyet rolleri, arkadaş grubundaki onaylanma hali ile tutarlı olması ergenler için önemlidir. Ergenlikteki kimliğin en önemli yönü toplumsal cinsiyet rolüdür (Balşık Kaya, 2019).

Toplumsal yapı, kadın ve erkek için birçok davranış kalıpları belirler ve bu kalıplar ergenin cinsel rolünü benimsemesinde büyük rol oynamaktadır (Özbay & Öztürk, 1992). Bu durum ergende cinsel yapısı ve yeterliliği konusunda bir takım kuşku oluşturabilir. Kendi cinsel yapısını ve gücünü başkaları ile karşılaştırır. Bu konuda başkaları tarafından nasıl görüldüğünü merak eder ve kendisini sınar, yarışmaya kalkar (Öztürk & Uluşahin,

2018). Ergenlik dönemindeki cinsel gelişimin ortaya çıkardığı ciddi problemlerden biri, ergenin bedensel farkındalığının artması ile cinsel ilişkinin erken yaşta yaşanmasıdır. Bu durum ruhsal, toplumsal ve akademik birçok soruna neden olmaktadır (Mabray & Labauve, 2002).

2.1.1.5. Ergenlik dönemi ahlaki gelişim özellikleri

Ahlak, toplum içerisinde iyi ve doğru davranış olarak kabul gören ve üyelerinin uymakla yükümlü olduğu kurallar bütünüdür. Her toplumun doğruları farklı olabileceği için ahlak da toplumdan topluma değişkenlik göstermektedir (Tunç, 2019).

Ahlak gelişimi ise kişinin yaşadığı toplumun değer yargılarını benimseyerek içinde bulunduğu çevreye uyumunu ve kendi ilke ve değer yargılarını oluşturulması amaçlanan bir süreçtir. Toplumun tüm değerlerine olduğu gibi uymak değil, kendi değerler sistemini oluşturarak uyum sağlamaktır. Toplum içinde birlikte yaşanan insanlara karşı görev ve sorumlulukları öğrenmek ahlaki gelişimin bir parçasıdır (Yalçın, 2010).

Ergenlik dönemi öncesinde ahlak anlayışı tam anlamıyla olgunlaşmamaktadır. Bilişsel açıdan soyut bilgilere dayanan ahlaki kuralların kavranabilmesi için yeterli ve uygun bilişsel bir gelişim gerekmektedir. Bu açıdan ahlaki olgunluk, ergenlik dönemiyle birlikte gelişmeye başlayabilir (Koç, 2004).

Gelişim dönemleri içerisinde birçok ahlaki gelişim kuramı geliştirilmiştir. Freud'un psikanalitik kuramına göre kişiliği oluşturan üç ana unsur bulunmaktadır. Bunlardan ilki id; içgüdüleri, arzuları barındırır ve doğuştan gelen bu özellik, özgür olmak ve baskı istemez. Kişi kendisinin farkına vardığı zaman ikinci ana unsur olan ego oluşur. Ego, insanın mantığıdır ve içgüdüleri, arzuları sınırlandırarak doyurulmasını sağlar, id'in kontrolünü sağlar. Yapılan araştırmalar da ego ile ahlak gelişimi arasında bir ilişki olduğu varsayılmaktadır. Ego, ahlak gelişiminden hızlı tamamlandığı için ahlak gelişimin olumlu yönde etkilemektedir. Kişinin gelişen üçüncü ana unsuru da süper egodur. Süper ego; anne, baba ve toplum tarafından aktarılan değerler sistemini temsil eder. Altı ve on yaş aralarında gelişen süper ego karar verirken toplum kurallarına göre hareket etmektedir ve kişiyi hatalardan koruyan bir mekanizmadır (Geçtan, 2014). Çocuğun yaşamı anne ve babanın kararları ile kontrolü sağlanırken, gelişen bu 3 unsurla birlikte çocuk kendi

kararlarını kendisi alabilecek bir aşamaya gelmektedir. Ergenlik döneminde otorite olarak kabul edilen kişiler ahlaki gelişimin sağlanmasına yardımcı olabilirler (Dinçel, 2006).

Toplumsal öğrenme kuramı ahlaki gelişim bireyin yaşadığı kültürdeki toplum tarafından kabul gören kuralları ve paylaşılan inançların benimsemesi ve ile oluşmaktadır. Bu nedenle ergenlerin arkadaş grupları önemlilik arz etmektedir. Onaylanma ihtiyacı ile aileden uzaklaşan ve arkadaşlarına yönelen ergen için arkadaş desteği önemlidir (Tunç, 2019).

Kohlberg kişinin davranışları hakkında düşünebilmesi ve değerlendirme yapabilmesi üzerine ahlaki gelişimi tanımlamıştır. Ahlaki gelişim, kimlik oluşumu ile birlikte ilerleyen bir süreçtir. Piaget'e göre ise yaş ilerledikçe ahlaki gelişimde olgunlaşma olmakta ve kişi olumsuz bir davranışı niyete göre değerlendirmektedir ancak çocukluk döneminde niyet değil davranışlar ön plandadır. Çocuk somut olarak davranışı inceler ve çocukların ahlaki gelişimi anne baba davranışlarından etkilenir. Ergenlikte ahlaki gelişim özerk bir yapıda devam eder (Gürses ve Kılavuz, 2016).

Kohlberg'in ahlaki gelişim modeline göre on – on sekiz yaş arası ergenlik döneminin geleneksel aşamasıdır. Geleneksel aşamadaki ergen güven kazanmak için çevresine karşı iyi olup sadık olmaya çalışır. Bu davranışın nedeni ise grup kurallarına uygun davranabilmektir. Başkaları tarafından onaylanma ve sevilme ihtiyacı vardır. Geleneksel aşamanın ikinci evresinde ise ergenin görev bilinci gelişmiş olup toplum haklarını korumaya çalışır (Dinçel, 2006).

Gelenek ötesi aşama ise on sekiz – yirmi yaşlarında başlamaktadır. Ergen birey artık toplum üstü bir bakış açısı geliştirmiştir ve kanunlara toplumun haklarını koruduğu için uymaktadır. Bu aşamada toplum hakları, grup kanunlarından daha önemlidir. Ancak her yetişkin bu aşamaya gelemeyebilir (Gürses ve Kılavuz, 2016).

Turiel'in kuramına göre ise toplumdaki yapılar, bireysel kültürlerin bir sonucu olarak kabul edilmektedir. Kılık kıyafet, hitap şekilleri, cinsiyet rolleri, görgü kuralları ve yasaklara bu sonuçlardan bir kaçıdır. Turiel toplumsal kuralları insanlar geliştikçe benimsendiğini belirtmektedir. Çocuklar ve ergenlerin ahlaki gelişimi, toplumsal inançlarla birlikte ilerlemektedir. Ergenlik döneminde soyut işlem döneminin başlaması ve benlik duygusunun oluşması ahlak gelişimine hem katkı sağlamaktadır. Böylece ahlak, ergen tarafından önemli bir aşamaya ulaşmış olur (Dinçel, 2006).

2.1.1.6. Ergenlik dönemi kişilik gelişimi özellikleri

Genel bir tanım ile kişilik, doğuştan gelen, sonradan kazanılan ve kültürel faktörlerin birleşimi ile çocukluktan itibaren şekillenen, kişiye has düşünce ve davranışların toplamı denilebilmektedir. Kişilik değişmeye oldukça dirençli bir sistemdir (Burger, 2006).

Ergenlik döneminde ergenin kişilik yapısı çift yönlü bir görünüm içerisinde olur. Hem içsel hayatı anlam kazanırken hem de çevresindekilerle ilişkileri genişlemektedir. Bu etkileşim ve değişim sürecine bağlı olarak benlik bilincinde de değişim sürmektedir ve psikososyal gelişimin belirtileri de görülmektedir. Kısaca bir ergen için çevresindekilerin fikir ve görüşleri önemli hale gelirken bir taraftan da iç dünyasındaki değişmelerin etkisinde kalmaktadır (Esati, 2017).

Kişilik gelişimi yalnızca, kişinin değişen özellikleri ve değişen çevresi arasındaki etkileşim incelenerek anlaşılabilir. Ergenin yaşadığı ruhsal değişiklikler ve toplumsal beklentiler kimlik oluşum sürecini etkilemektedir. Kişilik, çocukluk döneminde başlayan, ergenlik döneminde şekil alan ve ergenlik dönemi sonunda son şeklini alan bir gelişim dönemidir. Kişiliğin oluşabilmesi için bireyin iç dünyası ve dış çevresi ile devamlı olarak etkileşim içinde olması gerekmektedir (Yörükoğlu, 2019).

Kişinin kendisine dair farkındalık geliştirmesi ve kendini tanıması, kişilik gelişiminde önemli bir faktördür. Kimliğin oluşumu büyük oranda bireyin kendi çabası sonucunda ortaya çıkmaktadır. Yaşama şeklini belirleme, meslek seçimi, din, siyaset, felsefe ile ilgili fikirleri benimseme, bir gruba dahil olma, karşı cinsle sevgi temelli ilişkiler ve kendine ait değerler sistemi kimlik kazanımında önemli gereksinimlerdir (Yakupoğlu, 2019).

Bir ergenin en temel görevi kimlik oluşturmaktır. Erikson'a göre kimlik, kişinin kendisine dair fikirleri ile birlikte ulaşmak istekleri için çabalama durumudur. Kimlik, geçmiş, şimdi ve geleceğin birleşip birlikte bir anlam ifade ettiği benlik kavramını oluşturmasını kapsamaktadır. Bir bireyin kimliği oluştuğu takdirde, çeşitli yönlerinin birbirleri ile uyum ve benzerlik içinde olur. Yani kimliği oluşmuş bir bireyin kendisini olduğu gibi kabul etmesi beklenmektedir (Yakupoğlu, 2019). Ancak bu dönemi başarısız geçiren ve kimlik arayışı içerisine giren ergenler okullarını bırakıp farklı tutumlar sergileyebilir, farklı olaylar içine girebilir, kendilerini bir davaya adayabilir ya da değişik gruplara katılabilirler (Burger, 2006).

Yetişkinlik döneminin belirleyicisi olan kimlik kazanımının en önemli aşaması ergenlik dönemidir. Okulun son yıllarını başarılı, konsantre ya da dağılmış ve tereddüt içinde geçiren ergenlerin, büyük ölçüde yetişkinlik döneminde de aynı şekilde devam ettikleri görülmüştür. Ergenlik döneminde tekrarlanmış olan bir başarısızlığın bir sonraki dönemlerde üzerinden gelmek kolay bir şey değildir. Bütün bunlar değerlendirildiğinde, bir bireyin sağlıklı bir ergenlik dönemi geçirmesi kişilik gelişimini olumlu etkilemektedir ve bu etki yetişkinlik dönemini de sağlıklı bir süreç olarak devam edecektir (Esati, 2017).

2.1.1.7. Ergenlik dönemi duygusal gelişim özellikleri

Ergenlik dönemindeki gelişim görevlerinden bir diğeri de duygusal gelişimdir. Bu dönemde hem fiziksel hem de sosyal yönden hızlı değişimler yaşayan ergen duygusal yönden de belirgin farklılıklar yaşamaktadır. Bu değişiklikler ergenlerde duygusal bir çatışmaya ve tutarsız davranışlara neden olmaktadır (Başaran, 2006). Ergenlerdeki duygusal değişimin nedeni olarak duyguların yoğunluğundaki artış ve istikrarsızlık olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda söz konusu duygusal dalgalanmalar; çekingenlik, aşırı hayal kurma, mahcubiyet, tedirginlik, huzursuzluk, karşı cinse aşık olma, yalnız kalma isteği gibi duygu durumlarıdır (Koç, 2004).

Cinsiyet, okul başarısı, zeka, sağlık durumu ve sosyal kabul seviyesi gibi faktörlerde duygusal tepkileri oldukça etkilemektedir. Ergenler yasakları gereksiz bulurlar ve pek çok hakkın kendilerine verilmesini isterler. Utandırma, küçük düşürülme, reddedilme ve küçümseme durumları hassas benliğe sahip olan ergenleri öfkeli yapmaktadır (İnanç vd., 2012).

Bazen yalnızlık ergen için mutluluk verici olurken bazen de tam tersi bir grubun içinde yer alma, sosyal çevre edinme ihtiyacı olabilmektedir. Umutsuzluk ve endişe düşüncesine karşı geleceğe yönelik hayaller kurma en çok göze çarpan ergen davranışları arasındadır. Toplum tarafından onaylanmayan öfke, korku ve kıskançlık gibi duyguları bastırıp kontrol altına almaya çalışmaktadır. Böyle dönemlerde duygularını gizlemek için içine kapanmayı tercih ederler. Bunun sonucunda ebeveynlerle çatışma yaşanır, kendisinin dikkate alınmasını ve değer verilmesini isterler. Yetişkinlere tanınan özgürlüklere, haklara kendileri de sahip olmak isterler ve ergenlik döneminin en karakteristik özelliği budur. Ergenlik döneminin ortalarına doğru arkadaş grupları ile birlikte olma,

sosyalleşme isteği fazladır ve bunun sonucunda ergen aileden uzaklaşır, evden kopma davranışı ortaya çıkar (Esati, 2017).

Ergenlik döneminde önemli olan bir diğer unsur ise güven duygusudur. Yaşanan fiziksel ve psikolojik değişimler, sosyal ortamlarda her an yaşanan beden ve zihin karmaşasında, ergenin kendisini anlayabilecek, ona destek olacak anne ve babaya ihtiyacı vardır. Ergenleri rahatlatılabilmek için anne ve babaların onlarla sürekli iletişim halinde olmaları ve değerli olduklarını hissettirmeleri gerekmektedir. Ayrıca ergenle iletişim kurulurken onunda bir birey olduğunun farkında olunmalı ve yargılamadan konuşup dinlenmesi ergenleri rahatlatıcak bir diğer husus olacaktır. Ergenden, gelişimine uygun davranışlar beklemek, yapıcı bir dil kullanmak, eleştirme ve başkaları ile kıyaslama yapmamak, ergenin bu dönemi daha rahat geçirmesini, kendisinin farkına varmasını ve güven duygusu kazanmasına yardımcı olup sağlıklı bir yaşam modeli oluşturmasını sağlayacaktır (Başaran, 2006).

2.1.2. Ergenlik Döneminde Karşılaşılan Sorunlar

Ergenlik, hem çocuklar hem de aileleri yönünden pek çok değişikliğin ortaya çıktığı bir dönemdir. Çocuklar, hormonları nedeniyle yetişkin bir birey olmaya başladıkça fiziksel olarak değişime uğramaktalar ve duygusal olarak dalgalanmalar yaşamaktadırlar. Bazen mutlu bazen de mutsuz olurlar ve çoğu zaman bu duygu değişimlerin nedenlerini açıklayamazlar. Ancak bu dönemde ergenler karşılaştıkları tüm sorunları çözebilirler ve böylece bilişsel, duygusal ve sosyal yönden olgunlaşırlar (Türnüklü & Şahin, 2004).

Ergenlik döneminde çoğu genç bu süreci önemli sorunlar yaşamadan geçirirken, bazı ergenler için durum böyle değildir. Sorun yaşayan ergenler hem kendi hayatlarını hem de çevresindeki insanların hayatlarını olumsuz yönde etkileyebilecek davranış sorunları ile karşılaşmaktadır. Depresyon, intihar, suç, suçluluk ve madde kullanımı gibi sorunlar ergeni etkilediği gibi ailesi ve çevresi olmak üzere herkesi etkilemektedir (Ebibi Çakır, 2018).

Ergenlik döneminin bir takım özellikleri vardır. Bunlar, çabuk kurulan ve bozulan ilişkiler, toplum içinde sivrilmeye, taşkınlık, ilgi çekme, duygusal coşku ve rol sahibi olma çabası olarak söylenebilir. Ergenin içinde bulunduğu çevrenin sosyal ve kültürel

standartları çok önemlidir. Başarılı ve yetenekli hissedebilmesi sosyal grubu ile paraleldir (Yavuzer, 2016).

Ergenlik dönemi, ergenlerin kişiliklerini ve özgürlüklerini kazanmak için zorlu aşamalardan geçtikleri, yaşamları hakkında karar vermeye çalıştıkları bir dönemdir (Gül & Güneş, 2009). Bu çaba zaman zaman ergenin ailesi, öğretmenleri ve sosyal çevresi ile küçük ya da büyük, geçici ya da sürekli anlaşmazlıklar ortaya çıkarmaktadır. Ergenlerin çoğu özerk olma hazzını tatmin edici bir şekilde tamamlar, ailesi ve çevresi ile sağlıklı ilişkilerin tadını çıkarır (Akdaş, 2019).

Ergenlik dönemini etkileyen bir başka unsur ise stres faktörleridir. Stres faktörleri ergenleri içinde bulunduğu durum ile mücadelelerini etkilemektedir. Okul değişiklikleri, anne babanın boşanması, arkadaş kaybı, göç, sağlık ve barınma problemleri, sınav ve dersler konusunda aşırı beklentisi ergenlerde stresi arttıran unsurlardandır. Stres etkilerine bağlı olarak ergenlerde içe kapanma, aşırı sinirlilik, sıkıntı atakları, uyku ve iştah problemleri, ebeveynlere karşı davranışların değişmesi, okul içinde olumsuz davranışların artması gibi problemler ortaya çıkabilmektedir (Abalı, 2012).

Ergenlik döneminde ergenler yoğun olarak bedensel baskı altındadırlar. Fiziksel olarak kabul görmek için yoğun çaba harcamaktadırlar. Böyle yoğun çaba içinde olan ergenlerin ise zaman zaman yapmış oldukları deneyim ve keşifler onları cinsel maceralara veya sorunlara sürüklemektedir (Ebibi Çakır, 2018).

Ergenlik dönemi büyüme ve potansiyel zamanıdır ve aynı zamanda ciddi anlamda risk süresidir. Çoğu insan ergenlik dönemini yaşamının farklı deneyim ve değişim yılları olduğunu iddia eder. Bu değişimler toplumsal bağlamda ergenlerin gelişimi üzerinde güçlü bir etkisi bulunmaktadır (Akdaş, 2019).

Ailesinden ayrı bir şekilde kişiliğini bulmaya çalışan ergen, karşı karşıya kaldığı değişik duygu durumlarını sıklıkla anlamakta zorlanır. Problemlerle nasıl baş edeceğini bilmeyen ve bu konuda deneyimi olmayan ergen, ailesinden almadığı yardımı dışarıda arkadaşlarında aramaya başlar (Gül ve Güneş, 2009).

Ergenlik döneminde en sık karşılaşılan psikiyatrik sorunlar özgüven sorunu ve depresyondur. Ergenin içinde bulunduğu duruma çözüm üretememesi, aile ve okulla ilgili problemler bunların yanında karşı cinsle yaşanan sorunlar da eklendiğinde ergenin benlik saygısı azalmaya başlar ve depresyon ortaya çıkmaktadır. Değersizlik hissi ile birlikte

ergenlerde intihar düşüncesi başlar. Bu düşüncenin temelinde yalnızlık duygusu, sevgi ihtiyacı, yakınlarını üzme, ayrılık, ölüme duyulan merak vb. travmatik süreçler yer almaktadır (Yıldız, 2011).

2.2. Madde Bağımlılığı

Madde ile ilgili bozukluklar ve madde kullanım sıklığı ülkemizde ve dünyada giderek artmaktadır. Bu maddeler kötüye kullanıma ve bağımlılığa neden olabilen, farklı yollarla kullanılabilen, algılama, zihinsel, duygudurum ve diğer fonksiyonlarda değişiklikler yapan her türlü kimyasal maddeyi kapsamaktadır (Levent, 218).

2.2.1. Madde Bağımlılığının Tanımı

Madde Bağımlılığı; alışılmış olan bir maddenin ya da bir ilacın, kişi için psikolojik ve fizyolojik bir gereksinim haline gelmesi, alınmasına karşı engellenemeyecek bir istek duyulması, maddenin miktarının ve alınma sıklığının giderek artırılması, maddenin alınmaması durumunda yoksunluk yaşanması ve günlük hayatın devamının imkansız hale gelmesi durumudur (Usluca, 2019).

Madde bağımlılığı, madde kullanımına başlandığı ilk zamanda duyulan haz, hoş duygular, keyif alma hali zamanla merkezi sinir sistemini bozduğu için bireyin zaman ile gerçek yaşantısından uzaklaşması, kendisi için normal olmayan davranışları sergilemesi durumuna gelme sürecidir. İnsanın her konuda yaşamına düzgün bir şekilde devam etmesini engelleyen, sosyal problemlerine de sebep olan bir düşkünlük halidir. Madde bağımlılığı günümüzde dünyayı sarsan ve git gide artan sosyal ve tıbbi bir problemdir (Özcan vd., 2013).

Madde bağımlılığı, mücadele süreci oldukça zor olan, tedbir alınmadığı takdirde bireyin hayatına mal olan bir durumdur. Bağımlı olan kişinin sağlık durumunu doğrudan etkileyen ve bireyin zaman içerisinde yaşayacağı zararları, alacağı hasarları görmesine rağmen madde kullanmaya devam etmesine sebep olan ciddi bir hastalıktır. Birey ilk kullanmada ya da aniden bağımlı hale gelmez. Bağımlılık belli bir sürecin sonucunda gerçekleşen bir olgudur. Birey çeşitli evrelerden geçer ve sonrasında bağımlı hale gelir. Önce denemek ile başlar, daha sonra sosyal kullanım, kötüye kullanım ve bağımlılık ortaya çıkmaktadır (Bayram, 2013).

Bağımlılık ve tehlikeli kullanım arasında da farklar bulunmaktadır. Tehlikeli kullanım kişinin kendisine ve çevresine çeşitli şekillerde zarar vermesidir. Eğitimine devam etmemek, aile ve sosyal çevresi ile sorunlar yaşamak, işini yapamamak, fiziksel boğulmalar gözlemlemek bunlardan bazılarıdır. Kişilerarası ve toplumsal problemler yaşamak, maddeyi taşımak veya bulundurmak, madde kullanımını sonrası etkililerin ortaya çıkması ile davranış bozukluklarından kaynaklanan yasal problemler yaşanabilmektedir (Asi Karakaş ve Ersöğütçü, 2016).

Madde kullanımında bağımlılık yapma potansiyeli olan maddeler, DSM-V’de gruplandırılmıştır. Bunlar: kafein; alkol; uçucular (inhalanlar); esrar (kannabis); opiyatlar; hallüsüojenler (varsandıranlar); dinginleştirici, uyutucu ve kaygı gidericiler; uyarıcılar (amfetamin, kokain ve diğer uyarıcılar); tütün ve diğer maddelerdir (Amerikan Psikiyatri Derneği, 2013).

2.2.2. Maddelerin Sınıflandırılması

2.2.2.1. Sigara

Sigara içerisinde bulunan nikotin maddesi, en yaygın bağımlılık yapan maddelerden biridir. Bağımlılığı güçlü olan bu maddenin bırakılması çok zordur. Sigara kullanmayı bırakanların %70’inin ilk üç ayda tekrar kullanmaya başlamış olması da bu durumu kanıtlar niteliktedir (Aksoy, 2006).

Ergenlik dönemine özgü özelliklerden biriside sigara kullanımınıdır. Ergenler başta gizli olarak kullandıkları sigarayı zamanla direnç geliştiği için bırakmakta zorlanırlar. Sigara kullanımı akciğeri olumsuz etkilemektedir. Sigara başta akciğer kanseri olmak üzere mide, karaciğer, pankreas, gibi pek çok kanserinde sebebidir. Erken yaşlarda sigara kullanmaya başlayanlarda düşük akademik performans ve diğer uyuşturucu madde kullanımı daha sık gözlenmektedir. Sigara içmeyi bıraktıktan sonra bireyde ilk 24 saat içinde yoksunluk belirtileri ortaya çıkmaktadır. Bu belirtiler uykusuzluk, bulantı, huzursuzluk, kolay sinirlenme gibi çökkün duygudurumları ortaya çıkmaktadır (Yıldız, 2009).

2.2.2.2. Alkol

İnsanlar tarafından keyif verici bir madde olarak tüketilen alkol etil alkoldür. Alkol şeker ile mayanın birleşimi ile oluşan bira, şarap gibi içeceklerde bulunan doğal bir maddedir. Etil alkol kendine göre tadı, kokusu olan, renksiz, uçucu ve yanıcı bir sıvıdır (Sağar, 2014).

Kolay ulaşılabilir olan alkolün insan vücuduna zararlı etkileri vardır ve uzun süre kullanıldıktan sonra insanı zehirlenmeye başlamaktadır. Alkol yaygın olarak kullanılan maddeler arasındadır ve bağımlılık yapıcı etkisi de yüksektir. Alkol üretimi ve satışı yasal olması nedeni ile insanlar kullanmaktan çekinmemektedir. Alkolizm ülkemizde ve tüm dünya da önemli sağlık sorunlarından birisidir (Aksoy, 2006).

Alkolün ortaya çıkardığı zararlar sadece içme sıklığına ya da içme miktarına göre değil, içme davranışına göre de değişiklik göstermektedir. Alkolün alınma miktarı ve içme biçimine göre farklı sorunlar ortaya çıkmaktadır (Ögel, 2017).

Erken yaşta alkol kullanımının, daha sonraki alkol kullanımının da belirleyicisi olduğu ve alkol kullanan gençlerde riskli davranışların ortaya çıkmasının kolaylaştığı tespit edilmiştir. İzmir’de lise öğrencilerine yapılan çalışmada alkol kullanımının, sigara kullanımını da anlamlı olarak etkilediği belirlenmiştir (Keskinoğlu vd., 2006).

2.2.2.3. Esrar

Esrar tüm dünyada yaygın olarak kullanılan “haşiş” olarak da bilinen bir maddedir. Hint kereviri bitkisinin yapraklarının kurutulması ile hazırlanan bir maddedir. Esrarda en fazla bulunan ve esrarın farmakolojik etkilerinden sorumlu olan etkin ana maddesi THC/tetrahidrokannabinol’dür. THC esrar bitkisinin, reçinesinde yaprak ve çiçeklerde farklı oranlarda bulunmaktadır (Levent, 2018).

Esrarın birçok etkisi bulunmaktadır. Paranoya, gevşeme, anksiyete, şakacılık, zaman akışında değişiklik, huzursuzluk, sık idrara çıkma, gözlerde kızarma, denge bozukluğu, halüsinasyon, susuzluk hissi, iştah artması, ağrı hissinde azalma ve depresyon bulguları gibi daha birçok etkisi bulunmaktadır. Esrar algısal düzeyde sorunlara, problem çözmede, öğrenilmiş davranışlarda problemlere neden olmaktadır. Esrarın uzun süre kullanılması durumunda beyinde değişikliklere neden olmaktadır (Ayhan, 2019).

Düzenli olarak esrar kullanıcılarında solunum problemleri ortaya çıkar. Balgam, kronik öksürük ve bronşit bunlara örnektir. Düzenli esrar kullanımı akciğer dokusuna zarar verir, taşikardi yapar ve tansiyonun artmasına neden olur. Esrarın içerisindeki bağımsız olarak, esrar ile birlikte alınan katran ve karbon monoksit miktarı sigaradan daha fazladır (Yıldız, 2011).

Uzun süreli esrar kullanımı sonucunda bireyin sosyal hayatı da olumsuz yönde etkilenir. Çalışma ve hareket gücü düşer, çevreye karşı ilgi azalır ve yaşam kalitesinde düşüş olur. Uzun süreli planlama yapamazlar ve üretmeye karşı istekleri olmaz. Konsantrasyonlarını kaybederler ve kompleks işleri yapamazlar. Bu özelliklere sahip kişiler için amotivasyon sendromu tanısı konulmuştur. Bu sendrom diğer madde kullanımlarında da görülebilmektedir (Aksoy, 2006).

2.2.2.4. Eroin

Eroin, haşhaş bitkisinden doğal yolla elde edilen morfinin bir türevidir. Morfin bazı işlemlerden geçirilerek eroin elde edilmektedir. Eroin yüksek oranda bağımlılık yapan maddelerin başında gelmektedir. Yoksunluk belirtileri ajitasyon, kas ve kemik ağrıları, kusma, ishal, huzursuzluk, uykusuzluk gibi belirtileri bulunmaktadır ve eroin kullanımından beş saat sonra yoksunluk belirtilerini göstermeye başlamaktadır (Levent, 2018).

Yoksunluk belirtileri bir hafta sonra azalmaya başlar ancak ilk 2-3 gün içinde en yüksek seviyesine ulaşmaktadır. Eroin yoksunluğu sağlık problemi olan kişilerde yoksunluk dönemi ölüm ile sonuçlanabilir. Eroin kullanımı günden güne artış göstermektedir (Yıldız, 2011).

2.2.2.5. Kokain

Merkezi sinir sisteminin uyarıcısı olan kokain, uyanıklık, enerji artışı, haz duygusu, özgüven artışı ve cinsel aktivitede artışa neden olan bir maddedir. Kokain kullanımlarına bağlı olarak psikoz tablosu görülebilmektedir ve yüksek dozda alınması durumunda solunum ve kalp yetmezliğine bağlı olarak ölüme neden olabilmektedir (Ebibi Çakır, 2018).

Kokain kullanımının fiziksel bulguları; taşikardi, titreme veya terleme, kilo kaybı, bulantı, kas zayıflığı, solunum yetersizliği ve komadır. Ruhsal bulguları ise; fiziksel ve zihinsel performanslarda artış, hiperaktivite, konuşkanlık, insanlarla daha fazla birlikte olma isteği, üzüntü ya da sosyal çekilme, yorgunluk, yargılama bozukluğu, kişilerarası ilişkilerde duyarlılık ve tehlikeli cinsel davranışlardır (Levent, 2018).

Güçlü ve hızlı bir bağımlılık geliştiren kokainin etkileri kısa sürede ortaya çıkar ve kaybolur. Bağımlılık etkisi güçlüdür ve en tehlikeli kullanım yolu damardan verilmesi veya sigara olarak kullanılmasıdır. Fiziksel ve ruhsal işlevleri arttırdığı için kullanılmaktadır ancak epileptik nöbetlere neden olan bir madde özelliği vardır (Ögel, 2017).

2.2.2.6. Uçucu Maddeler

Uçucu maddeler normal sıcaklıklarda gaz halinde bulunan hidokarbonatlardır. Burun ya da ağız yolu ile solunarak akciğerlerden dolaşım sistemine girerler. Uçucular dört gruba ayrılmaktadır. Bunlar; Yapıştırıcılar, tinerler, yakıtlar ve sıkıştırılmış gazlardır. Uzmanlar tarafından evlerde kullanılan 1000'e yakın ürünün koklanan madde olarak kullanılabileceğini doğrulamıştır (Aksoy, 2006).

Uçucu maddelerin etkileri kullandıktan hemen sonra başlayıp saatlerce sürebilmektedir. Bu sürede kişide konuşma bozukluğu, sersemlik, titreme, öfke kontrolsüzlüğü, görme bozukluğu, muhakeme bozukluğu ve bilinç kaybı görülebilmektedir. Ayrıca uçucu maddelerin düzenli olarak kullanımına bağlı olarak demans, psikotik ve duygudurum bozuklukları görülebilir (Ayhan, 2019).

Araştırma sonuçlarına göre uçucu madde kullanım yaygınlığı genellikle 7-19 yaş arasında olduğu ortaya çıkmıştır. Özellikle sokakta yaşayan ve çalışan çocuklar risk altındadır. Kullanıcıların çoğunda diğer maddelere geçiş maddesidir (Gülmez, 2003).

2.2.2.7. Halusinojenler

Halusinojenik maddeler, kişinin gerçekte olan ilişkisinin kopmasına yol açan ve bilincin genişlemesine neden olan bir maddedir. Sentetik halusinojenlerin en bilineni LSD (Lizerjik Asit Dietilamit)'nin beyindeki sistemleri etkilediği kabul edilmiştir. LSD tatsız

ve kokusuzdur; çavdar ve diğer tahıllarda yetişen bir çeşit mantardan üretilmektedir (Ögel vd., 2001).

LSD etkisi altında aşırı negatif ya da aşırı pozitif duygusal tepkiler olabilmektedir. LSD kullanan kullanıcılarda dinsel törenlerde yaşanan etkileşimler ve vücuttan ayrılma hissi ortak tecrübeler arasındadır. Gözbebeklerinde küçülme, terleme, iştah kaybı, ağız kuruması, uyku, kan basıncının artması gibi hafif etkileride söz konusudur. Aşırı dozdan dolayı ölüm daha önce yaşanmamıştır. LSD maddesinin risklerinin tamamen ortadan kalkabilmesi için kullanmayı tamamen bırakmak gerekmektedir (Akdaş, 2019).

2.2.2.8. Kafein

Bu maddenin bilinen kaynakları arasında kahve, çay yaprakları, kakao çekirdekleri ve kola tohumları yer almaktadır. Beyine uyarıcı etkide bulunan kafein damarları genişleterek kan dolaşımını arttırır. Yüksek dozda kullanılan kafein, uykusuzluk, bulantı, ani ve süregelen anksiyete ve huzursuzluğa neden olmaktadır. Kafein yoksunluğu belirtileri arasında ise sinirlilik, halsizlik, baş ağrısı vb. bulunmaktadır. Bir iki gün içerisinde bu belirtiler ortadan kalkarken, bir iki hafta arasındaki yoğun kullanım sonucunda kafeine bağlı yoksunluk hissinin yaşandığı gözlemlenmiştir (Ögel, 2017).

2.2.3. Ergenlerde Madde Kullanımı

Ergenlik, çocukluk ile yetişkinlik dönemleri arasında kalan geçiş dönemidir. Alışkanlık ya da bağımlılık yapan sigara, alkol, uyuşturucu ve keyif verici diğer maddelerle ilk tanışma bu dönemde olmaktadır (Aksoy, 2006). Bireylerin bilişsel, fiziksel ve sosyal gelişim dönemleri geleneksel olarak aşamalara bölünmüştür. Her aşamada tamamlanması gereken gelişimsel görevler vardır ve bir aşamadan diğerine geçebilmek için bu görevlerin tamamlanması gerekmektedir. Ergenlik döneminin en önemli gelişim görevi ise ergenin kendi kimliğini oluşturmasıdır (Ayhan, 2019).

Ergenler gelişim görevlerini tamamlamak için ve bağımsız bireyler olabilmek için olumlu ve olumsuz birçok davranış denemektedirler. Ergenlerin denemiş oldukları olumsuz davranışlarından biri de madde kullanımınıdır. Madde kullanımı çoğu zaman bir ergen için özerkliğin ve bağımsızlığın sembolüdür. Arkadaş gruplarının etkisi, anne ve babadan

bağımsız olma isteği, kendilerine yetişkin gibi davranılmasını istemek ve farklı yaşam tarzları ergenleri madde kullanımına iten nedenler arasında olabilmektedir (Ögel, 2017).

Ergenlikte madde kullanımı, ergenin ait olduğu kültürel etnik yapıdan, toplumdan veya cinsiyet özelliklerinden bağımsızdır. Ergenlik dönemi içinde olan her birey madde kullanımına benzer şekillerde başlamaktadır (Ebibi Çakır, 2018).

Ergenlik dönemindeki madde kullanımı ergenler için uygunsuz bir baş etme yöntemidir. Ergenler genellikle kendisini korumak, gelecek kaygısının oluşturmuş olduğu aşırı gerginliği gidermek ve kendi kendisini düzeltebilmek için bu yöntemi kullanmaktadırlar. Ergen bireyin benlik algısının düşük olması, olumsuz aile ve arkadaş ilişkileri, ebeveyn kaybı ya da ilgisiz ebeveyn davranışları, sosyal becerilerde ve sosyal destek eksikliği, yaşanılan çevrede maddeye ulaşımın kolay olması, madde kullanımı açısından önemli risk faktörleri olarak sıralanabilmektedir (Yıldız, 2011).

Pek çok çalışma, ergenlikte madde kullanımında aile ile ilgili faktörlerin öngörücü etken olarak ele almıştır. Bu nedenle etkileşim içinde olan ve sağlıklı iletişim kalıpları, önemli yaşam olaylarının varlığı, anne baba çatışması, disiplin ve denetleme gibi etkenlerde koruyucu ve risk faktörleri olarak değerlendirilmelidir. Bunların dışında ergenlerin problem çözme becerileri ve bağlanma değişkenlerinin kendi aralarındaki etkileşimleri de önemlidir (Wills & Yaeger, 2003).

Uzak, çatışmalı ve düşmanca aile ilişkileri içerisinde büyüyen, ihmalkar, dışlayıcı olan ailelerde yetişmiş olan ve aile içerisinde madde kullanan üyelerin olması, madde kullanma sorununun ortaya çıkma ihtimali daha yüksektir. Bunun dışında madde kullanımına meyilli arkadaşların olması da ergenin madde kullanımına yönelmesini kolaylaştırmaktadır. Önemli bağlamsal etkenler, toplumsal normlar, maddenin medyada gösterilme şekli, maddeye ulaşılabilirlik ve uyuşturucuya ilişkin yasaların uygulanma düzeyleri madde kullanımını kolaylaştırabilen unsurlardır (Ebibi Çakır, 2018).

2.2.3.1. Ergenlerde madde kullanımı nedenleri

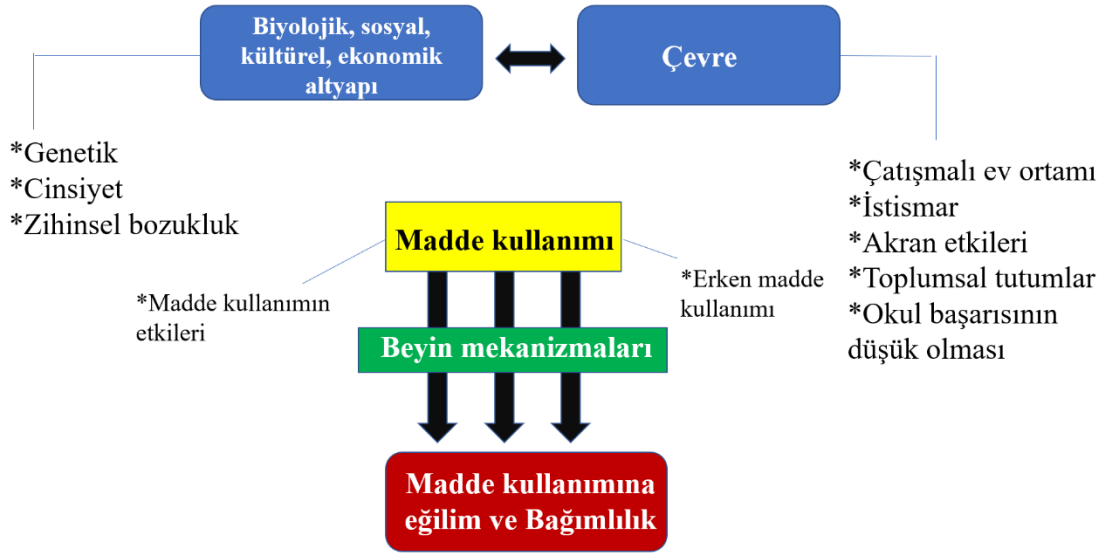
Madde kullanım nedenlerini doğru bir şekilde belirleyebilmek için bireysel, çevresel etkenlerin ve kullanılan maddenin özelliklerini göz önüne almak gerekmektedir. Bu nedenle sadece madde ya da sadece bireyi ele almak doğru bir yol değildir. Önemli olan kişinin maddenin kullanımına iten nedenlerin belirlenmesidir (Bülbül, 2016).

Madde kullanımının nedenlerini anlayabilmek için madde kullanan bireyin kişilik, aile ve sosyal çevresi gibi temel etmenler incelenmelidir. Bu etmenlerden bir tanesi yeterli olumsuzluğa sahip ise diğerler etmenlerin olumsuz etkileri az olsa bile kişinin madde kullanma olasılığı artmaktadır. Ancak bu etmenlerden bir ya da daha fazlasının pozitif yönde etkisi var ise kişi ne kadar risk altında olsa bile pozitif etmenler onu madde kullanımından koruyabilecek güçtedir (Aksoy, 2006).

Ergenlik döneminde madde kullanımı daha çok grup davranışıdır. Sadece sosyal olarak kontrol edilebilen ya da kültürel olarak şekillenen bir davranış değildir. Ergenin tercihleri ve kişisel deneyimlerinin dışında grubun performans göstergisidir. Ergenin davranışlarının çevre tarafından algılanış şekli, kişisel tercihlerinden daha önemlidir (Ögel, 2017).

Yeni tecrübelerin denendiği ergenlik dönemine, gelişimsel perspektiften bakıldığında zaman bazı davranışları tecrübe etme, bağımsızlıklarını kazanma ve risk alma davranışları açısından önemli bir dönem olmaktadır (Özcebe, 2002).

Ergenlik döneminde madde kullanımına eğilimi artıran bazı risk faktörleri Şekil 1’de verilmiştir.

Şekil 1. Ergenlik döneminde madde kullanımına eğilimi artıran bazı risk faktörleri

Şekil 1’e belirtildiği gibi madde kullanımının farklı madde kategorileri için istatistiksel olarak önemli risk profilleri belirlenmiştir. Bütün farklı risk faktör kategorileri tütün, alkol, esrar ve diğer uyuşturucuların kullanımına değişik derecelerde katkıda bulunurken,

uyuşturucu maddelerin çoklu kullanımını psikopatolojik (intihar, asabiyet ve antisosyal problemler) ve psikososyal (ailede madde kullanımı ve akran etkisi) değişkenler dizisi ile ilişkili bulunmuştur (Pumariega, Burakgazi, Ünlü, Prajapati, & Dalkılıç, 2014).

2.2.3.2. Ergenlerin madde kullanımında biyolojik / genetik faktörler

Alkol ve madde kullanımlarının genetik yollarla bir diğer nesle aktarıldığına yönelik yapılan çalışmalar bulunmaktadır. Bağımlı ebeveynlerin çocuklarının alkol ve madde bağımlılığına yatkınlıkları, bağımlı olmayan ebeveynlere sahip çocuklara oranla daha fazladır. Ailesinde madde kullanım öyküsü olan çocuklarda ilerleyen dönemde madde bağımlısı olmasında belirleyici bir unsur olduğuna yönelik birçok çalışma bulunmaktadır (Ögel vd., 2005).

Madde bağımlısı anne ve babaların çocuklarında madde bağımlılığı oranı, madde bağımlısı olmayan anne babaların çocuklarına oranla daha çok risk altında olduğu gözlenmiştir. Bağımlı ebeveynlere sahip olan çocuklar, doğumlarından sonra başka bağımlı olmayan ailede yetişmiş olsalar bile risk devam etmektedir (Türker, 2016).

Bilimsel olarak tartışılmakta olan bir diğer konu ise maddenin kötüye kullanımı ve bağımlılığında, genetik yatkınlığın etkisidir. Madde bağımlılığı öyküsü bulunan ailelerde, bağımlılığa yatkınlık olduğuna dair düşünceler olsa da tersini düşündürecek verilerde bulunmaktadır (Yüncü ve Savaş, 2007).

2.2.3.3. Ergenlerde madde kullanımında psikolojik faktörler

Ergenlik döneminde, ergenin özsaygı ve algı zayıflığı, bir gruba ait olma isteği, çevresine uyum sağlama ihtiyacı, özerklik ve özgürlük isteği, merak ve çocukluk döneminde yaşanan travma ve stres faktörler madde kullanımına iten psikolojik nedenler olarak sıralanabilir (Ayhan, 2019). Duygusal bakımdan yeterli olgunluğa ulaşmamış, çocukluk döneminde ailesi tarafından ihmal edilmiş ergenler alkol ve madde ile duygularını doyurabilme yolluna gidebileceklerdir. Aşırı koruyucu aile ortamlarında yetişmiş, yaşamda karşılaşılan sorunlarla yüzleşmekte zorlanan, sorumluluk duygusu gelişmemiş bağımlı ergenlerde sorumluluktan korkup kaçmak, başarısız olma ve üzüntüler duyması gibi sıkıntılar ortaya çıkmaktadır. Bu yapıdaki ergenlerde bağımlılık oluşturan maddelere sığınabilmektedirler (Türker, 2016).

Madde bağımlısı olan bireylerle yapılan çalışmalarda, madde bağımlısı bireylerin ortaya çıkan psikolojik belirtileri ile kişilik özellikleri arasında benzerlikler dikkat çekmektedir. Ortaya çıkan psikolojik belirtiler; depresyon, antisosyal kişilik bozukluğu, sınırlı kişilik bozukluğu ve anksiyete bozukluğudur (Bülbül, 2016).

2.2.3.4. Ergenlerde madde kullanımında davranışsal nedenler

Davranışçı kuramına göre bağımlılık yapan maddeler, ödüllendirici ya da pozitif pekiştirici etkisi olan uyaranlar olarak rol oynamaktadır. Bu kurama göre öğrenilmiş davranışlar, madde kullanımı ile aynı özelliklere dayanmaktadır. Madde alımının sürdürülmesi maddeyi bırakma ve belirtilerini ortadan kaldırmasında negatif pekiştirici rolü üstlenmektedir. Kişi alkol alımında onu rahatlatan, gerginliğini azaltan özellikleri pozitif pekiştirici olarak kullanır ve bu durum alkol kullanımına devam etmesine neden olur. Kişi pozitif pekiştiricisi sayesinde rahatlamak ve gerginliğini azaltmak için tekrar alkol kullanmaya başlar ve alkol tüketimini arttırarak devam eder (Levent, 2018).

2.2.3.5. Ergenlerde madde kullanımında sosyal ve kültürel nedenler

İnsan bedeninin doğuştan maddeye ihtiyacı yoktur ve maddeyi tanımaz. Böylece hiçbir insan dünyaya madde bağımlısı olarak gelmez. Hayatın ilerleyen zamanlarında tanışılan madde, devamlı kullanılması ile insan vücudunda bağımlılık oluşturur ve birey madde olmadan yaşamını sürdüremeyecek bir hale gelir. Bu nedenle bireyi madde ile tanıştıran toplum ile birlikte ve sosyal, kültürel çevresini göz ardı etmeden ele alıp değerlendirmek gerekmektedir (Bülbül, 2016).

Sosyal ve kültürel unsurların insanın gelişim dönemlerinin hepsinde önemli bir yeri vardır. Maddenin toplumda kabul görüyor olması, fiyatının düşük olması, yaşanan çevrede kolay erişilebilir olması, hukuksal düzenlemelerin yetersiz olması, sosyal cezalandırma sisteminin olmaması ve yaşanan kültürdeki din anlayışlarının madde kullanımı üzerindeki etkilerinin az olması sosyal, kültürel ve çevresel risk faktörleri arasında gösterilebilmektedir (Ögel, 2017). Bu faktörlerin dışında sosyal olanakların kısıtlı olması, düşük ekonomik seviye, eğitim olanakların yeterli olmaması, yüksek göç oranı ve suç oranının olması gibi faktörlerde ergenlerin madde kullanmaya başlamasındaki sosyal ve kültürel nedenler arasında yer almaktadır (Sever, 2015).

Alkol kullanımı içeren sosyal etkinliklerin sık olması ve alkol kullanım yaşı önemsenmeden ergenlerin maddeye ulaşmalarını kolaylaştıran toplumsal kurallar ve normlar; medyada madde kullanılmasının özendirilmesi; ekonomik yoksunluk ve olumsuz çevre koşullar; yer değiştirme ve göç; maddeye ulaşılabilirliğin yüksek olması; ergenlerde madde kullanımını arttıran toplumsal risk faktörlerindedir (Ayhan, 2019).

2.3. Aile Kavramı

Aile kavramı, tarih boyunca tüm toplumlarda var olmuş, toplumun en küçük birliğini temsil eden sosyal bir sistemdir. Evlilik ile başlamakta olan aile sistemi maddi ve manevi olmak üzere belirli değerlere, kurallara sahip dinamik bir yapıdır. Aile, üyelerinin gelişim dönemlerine uygun ihtiyaçlarını bilmek ve bu ihtiyaçlarının karşılanması amacı taşımaktadır (Solmuş, 2011). Ayrıca bireylerin, içerisinde doğdukları ve ilk sosyal grupları olan aile sisteminde hakları, sorumlulukları ve sınırları belirlenmektedir. Bu sistem içerisinde bireylerin toplumsal rol ve statüleri de belirlenmiş olur (Oktik, 2018).

Aile toplumun en küçük yapısı olmak ile birlikte en önemli kurumlarından biridir. Ailenin bireyleri için gerçekleştirilmesi gereken görev ve sorumlulukları vardır. Neslin devamını sağlamak, ekonomik ihtiyaçların karşılanması, aile içi rol dağılımının yapılabilmesi gibi işlevleri vardır (Gladding, 2011). Aile kurumu sevgi, bağlanma, mutluluk, güven ve ait olma gibi duyguların da sağlıklı ve tatmin edici şekilde sunulabileceği yerdir (Framo, 1996). Ayrıca aile hem sosyalleşme hem de toplumsallaşmanın gerçekleştiği, bireylerin topluma dahil edildiği, toplumsal düzen için önemli bir kurumdur (Sadıkoğlu, 2014)

Aile kavramına yönelik literatür de farklı tanımlar olsa da, bir çok araştırmacı için aile kavramı; iki veya daha çok bireyin bulunduğu, ait olma, sevgi gibi duygular ile birlikte yaşayan, yaşamlarında birbirleri ile ilgili rollerin ve sorumlulukların üstlenildiği konusunda hem fikir oldukları görülmektedir (Öz ve Hallaç, 2014).

Bireylerin doğumundan itibaren öğrendikleri ve kurdukları güvenli ilişkilerin önemi yaşam boyu sürmektedir. Bireyin gelişim dönemlerini sağlıklı bir şekilde tamamlayabilmesi için ailenin etkisi büyüktür. Ebeveyn tutumları, olumlu aile içi iletişimi, aile içi güven ve ait olma duygusu ve ailedeki diğer bireylerin özelliklerinin psikolojik gelişimde önem taşımaktadır. Sağlıklı ebeveyn ve aile ilişkileri, çocukların

dünyayı daha güvenilir, yaşanabilir bir yer olarak algılamalarına ve korkularının azalmasına neden olmaktadır (Yörükoğlu, 2000).

2.3.1. Ergenlik ve Aile

Aile, üyelerinin sosyal ilişkilerinin ilk öğrenebilecekleri ve geliştirebilecekleri bir yerdir. Aile çocuğun fiziksel, psikolojik ve sosyal olarak sağlıklı bir birey olabilmesi için gerekli olan sevgiyi göstermek, koruma ve bakımı sağlamak ile görevlidir. Anne babalar çocuğun gelişimi için gereken ilgi ve desteğin verilmesinde önemli rol oynamaktadır (Polat, 2001). Bu nedenle bir çocuğun gelişiminde anne babanın ve ilişki içerisinde olduğu diğer kişilerin de davranışları da önemlidir. Anne ve babanın çocuğun dış görünüşüne ve kişisel özelliklerine eleştirel olunması, çocuğun değerlendirmesi yapılırken önyargılı davranılması gibi tutum ve davranışlar çocuğun kendisine yönelik algısının oluşmasına ve anne babası ile olan ilişkisini belirlemektedir. Aile içi ilişkilerde problemlerin olması, iletişimin bozulması, aile sisteminin parçalanması gibi olumsuz durumların yaşanması çocukların psikolojik, sosyal, kişisel yönde etkilemektedir (Özcan Demir, 2006).

Ergenlik döneminde çocukların büyüme süreçlerinde yapılması gereken gelişimsel görevleri vardır. Bu gelişimsel görevler aile içindeki dinamiklerde değişiklik meydana getirmektedir ve aile dengesi bozulabilmektedir. Bu dönem hem anne baba için hem de ergen için aile yapısında ve aile içi ilişkilerde değişikliklerin yaşandığı zorlu bir dönemdir (Can, 2020).

Ergen bir bireyin bağımsızlaşması, gelişmesi ve sosyalleşmesi için aile içi iletişim önem arz etmektedir. Anne ve babanın ergen birey ile ilişkileri, bireyin gelişimini olumlu ya da olumsuz yönde etkilemektedir. Ebeveyn ile kurulan sağlıklı ilişki, ergenin öz güvenine katkı sağlarken, sağlıksız kurulan ilişki ise, ergen bireyin psikolojik ve sosyal gelişimini olumsuz yönde etkilenmesine ve ergenin aile, arkadaş ve sosyal çevresi ile ilişkisinin bozulmasına neden olmaktadır (Lefkowitz, 2005).

Ergenlik dönemi gelişim özelliklerinden olan bağımsızlaşma ile ergen bireyin aileden koptuğu ve ailenin etkisinin azaldığı düşünülüyor olsa da, ergen bireyin ailesinin desteğine en çok ihtiyaç duyduğu dönemlerden biridir. Ergen bireyin sağlıksız aile ortamında bulunması, aile içi şiddete tanık olması ya da aile yapısındaki ani değişiklikler ergen bireyde problemleri davranışların ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Sağlıklı

aile sistemi ergenlik döneminde ortaya çıkabilecek problemler, çatışmalar için önemli bir önleyici ve koruyucu faktördür (Arslan vd., 2012).

Yapılan çalışmalarda, sağlıklı ve sağlıksız aile yapıları ile ergen davranışlarının ilişkilerinin incelendiği çalışmalar bulunmaktadır. Yapılmış olan bu çalışmalarda; aile içi iletişim, ebeveyn tutumu, aile desteği, aile yapısı gibi aileye yönelik özellikler ergen bireyin kişilik özellikleri, davranış bozuklukları, kaygı ve depresyon arasında ilişki bulunmuştur. Çalışmalara göre, ailesi tarafından desteklenmeyen ve sorunlu aile yapısına sahip ergen bireylerin problemleri davranışlara sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Stevens vd., 2002).

Yapılmış olan başka bir araştırmada da ergen bireyin ailesinin ekonomik ve sosyal durumu, anne babanın çocuk yetiştirme algısı, aile içi ilişkileri, aile de madde kullanım durumu ile ergenin yaşamdan keyif alması, okula devamsızlığı, ailesi ve arkadaşları ile ilişkisi arasında anlamlı ve güçlü ilişkiler bulunmuştur (Ulusoy vd., 2005).

2.3.2. Anne ve Baba Tutumu

Aile sistemi, toplumun en küçük birimi olmasının yanında toplumun içinde barındırdığı değer ve yargıları, örf ve adetlerini de yansıtmaktadır. Bu özelliklerinin dışında aile sistemi, çocukların bedensel, zihinsel ve ruhsal sağlığının korunmasında, çocuğu ilgi ve sevgiyle birlikte destekleyerek mutlu bir birey olmasına katkı sağlamaktadır (Yaşa, 2012).

Çocukların kişilik gelişimlerinde genetik özellikler ile birlikte ailesi ve yaşamakta olduğu çevrenin etkisi bulunmaktadır. Çocuklar buldukları toplumun özelliklerini, değerlerini ve kurallarını anne ve babaları aracılığıyla öğrenmektedirler. Ailenin içinde yaşadığı ortam, aile özellikleri, sosyoekonomik düzeyi, etnik ve kültürel değerleri gibi faktörler çocuğun duygusal ve psikolojik gelişimi ile birlikte toplumsal gelişiminin de etkilemektedir. Her ailede anne ve babaların çocuklarına karşı olan tutumları gelişimlerine bağlı olarak farklılık göstermektedir (Öngel Atar, 2013).

Tutum ve davranışlar aileden aileye değişiklik gösterdiği gibi aile içerisinde çocuklar arasında da farklılık gösterebilmektedir. Aile içinde yaşanan ikili ilişkiler daha fazladır ve çocukların gelişimleri için anne baba tutumları daha da önemli olmaktadır (Oğuz, 2019). Aile sistemi içerisinde bazı çocuklar sevgi, hoşgörü ortamı içinde yetiştirilirken

bazı ailelerde ise kurallarla baskı içinde yetişmektedir. Anne ve babalarından görmüş oldukları bu tutum türleri nedeniyle çocukların bireysel ve sosyal gelişimlerinin de değişiklikler olmaktadır (Yavuzer, 1998).

Anne ve babanın çocuğunun ihtiyaç duyduğu zaman yardımcı olması, çocuğunun özgürlük alanlarına saygılı olması, sevgilerini her zaman hissettirmeleri, aile içerisinde sınırların açık bir şekilde belirlemeleri gibi ebeveyn tutumları çocuğun gelişimi için olumlu yönde etkilemektedir (Dilek ve Aksoy, 2013). Çocuklar, aile bireylerinin düşünce ve davranışlarını gözlemleyerek anne babasının tutumlarını benimser. Çocuk kendi gelişimini tamamlayıp anne baba olduğu zaman benzer tutumları çocuğuna göstermektedir (Şanlı ve Öztürk, 2015). Bu nedenle aile içerisinde çocuğa gösterilen her tutum ve davranış çocuğun gelişimine katkı sağlamakla birlikte çocuğun ileri yaşlarındaki davranışlarının oluşumuna da aynı şekilde katkı sağlamaktadır (Kaya vd., 2012).

Çocukların sağlıklı gelişmiş kişilik yapılarının oluşması ile içinde buldukları ailenin uyumu ile yakından ilgilidir. Kendisin, ilişkisine güvenen, yaşam doyumu yüksek anne ve babalar, çocukları içinde sağlıklı yaşam doyumu ve güven duygusu yaşayabilmeleri için uygun ortamı sağlamış olurlar. Kişilik gelişimlerini sağlıklı bir şekilde tamamlayan anne ve babalar çocuklarının da gelişimlerine önem vermektedirler. Böylece çocukları üzerinde kontrol sağlamaya çalışmak yerine, onları sorumluluk sahibi, özgür bireyler olarak yetiştirmeye çalışmaktadırlar (Cüceloğlu, 2016).

Aileye katılan her yeni birey aile dinamiklerinin yeniden oluşmasına ve aile sistemi içerisindeki tutum ve davranışların yeniden şekillenmesine sebep olur. Aileler için çocuk yetiştirmede tek bir davranış türü bulunmamaktadır ve her ailenin özelliklerine göre tutum ve davranışları da değişiklik göstermektedir (Ebibi Çakır, 2018).

Hatalı ve yanlış anne baba tutumları çocukların kişisel gelişimlerini olumsuz yönde etkilemektedir ve sosyal çevrelerine uyum sağlamalarını zorlaştırmaktadır. Anne ve babanın çocuğa karşı duyarsız olması, çocuğun kontrolünün sağlanmaması, ebeveynlerin tutarsız davranışlarının olması, aşırı otoriter olunması ya da fazla hoşgörülü olunması çocuk da davranış sorunlarına yol açabilen tutumlardır (Uysal, 2019). Hatalı ebeveyn tutumları ile yetişen çocuklar sorunlara karşı baş etme becerisi geliştiremezler. Olumsuz ebeveyn tutumları ile yetişen çocukların, olumlu tutum ile gelişmelerini tamamlayan

çocuklara göre kendilerine daha az güvendikleri ve madde kullanımına daha çok eğilimleri oldukları belirtilmektedir (Öngel Atar vd., 2016).

2.3.2.1. Aşırı koruyucu anne baba tutumu

Koruyucu anne babaların en belirleyici özellikleri çocuğu gereğinden fazla kontrol etme ihtiyacı duyuyor olmasıdır. Aşırı koruyucu anne ve baba tutumuna sahip aileler, çocuklarına karşı koruyucu ve aşırı kontrolcü yaklaşıyor olmaları nedeniyle çocuklarından ayrılmakta çok zorluk yaşamaktadırlar (Eldeleklioğlu, 1996). Çocuklarının davranışlarını kontrol etmek isteyen anne ve babalar çocuklarına karşı her zaman aşırı özen göstermektedirler. Bu tutum ile büyüyen çocuklar duygusal yönden yıpranmakta ve özgüvenleri zayıf olmaktadır (Yavuzer, 2016). Özgüveni düşük olan çocuklar anne ve babasına bağımlı hale gelir, kendi görev ve sorumluluklarını yerine getiremeyen, kişisel gelişimini sağlıklı tamamlayamayan birey haline gelmektedir (Baykan, 2014).

Çocuklarına karşı aşırı koruyucu olan anne ve babalar çocukta kişilik problemlerine sebep olduğu gibi çocuklarını ihmal eden, gereken ilgiyi göstermeyen ailelerde büyüyen çocukların yakın ilişki kurmaktan kaçınan, soğuk ve iletişim kurmakta zorlanan bireyler haline gelmektedirler (San, 2018).

Anne ve babaların aşırı koruyucu tutum geliştirmiş olmalarının birçok sebebi olabilir. Kendi ebeveynlerinden bu tarzı öğrenmiş ve bu tutumun doğru olduklarını düşünüyor olmaları, ilgisiz aile kalıpları ile büyümüş olmaları, çocuklarının ağır bir hastalık geçirmiş olması ya da daha önce bir çocuklarını kaybetmiş olmaları aşırı koruyucu anne baba tutumunun sebepleri arasında olabilir (Baykan, 2014). Bu tarz tutuma sahip anne ve babalar çocuklarını düşmanlara karşı korumaya çalışır gibilerdir (Yörükoğlu, 2000).

Bu tutum ile birlikte anne ve babalar çocuğuna bir şey olabileceği düşüncesi ile çocuklarını kısıtlamaktadırlar. Bu durum ise çocukların anne ve babasına bağımlı, özgürce düşünemeyen ve güvensiz bireyler haline getirmektedir. Çocuğun ebeveynlerine karşı olan bağımlılığı yaşamı boyunca devam edebileceği gibi aynı tutumu eşinden de bekleyebilmektedir (San, 2018). Bu tutuma sahip anne babalar çocukları için her fedakarlığı yaptıklarını düşünüyor olsalar da çocuklarının sağlıklı kişisel gelişimlerine engel olmaktadır. Aşırı koruyucu tutum ise daha çok annelerde görülmektedir (Yavuzer, 2016).

Anne ve babaların çocuklarını korumaya çalışmaları ve kendi kontrolleri altında tutmak istemeleri doğal bir istektir. Ancak bu istek çocuklarının gelişimlerini engelleyecek, kendilerine olan güvenlerini zedeleyecek düzeyde olmamalıdır. Çocuklarının güvenliğini sağlamak koşuluyla, çocukların yeni şeyler denemelerine ve kendilerini geliştirmelerine fırsat verilmesi önemlidir. Aşırı koruyucu anne ve babalar ise çocuklarının yerine karar verip, onlara her an müdahale etmeye çalışırlar. Aşırı koruma düşüncesi, çocuğun üzerindeki ebeveyn baskısının artmasına neden olmaktadır (Ebibi Çakır, 2018).

2.3.2.2. Demokratik anne baba tutumu

Demokratik aile tutumunda aile içerisinde problemler yaşanıyor olsa da çocuklar her zaman kabul edilir, aile içinde sağlıklı iletişim, aile üyelerinin birbirlerine karşı saygıları, ilgileri ve sevgileri vardır. Aile içinde çocuklar kendilerini rahatlıkla ifade edebilirler ve aile bireyleri kararlarını ortak bir şekilde almaktadırlar (Erdim, 2019). Demokratik anne baba tutumu, sağlıklı ve olması gereken ebeveyn tutumları arasındadır. Demokratik tutumun özellikleri arasında otoritenin, kuralların ve sevginin dengeli bir şekilde çocuğa gösterilmesidir (Oğuz, 2019).

Olumlu ve sağlıklı anne ve baba tutumu çocuklarına karşı kararlı ve tutarlıdır. Bu tutum ile büyüyen çocuk ailesi tarafından kendisine saygı gösterildiğinin ve kendisinin bir birey olduğunun farkındadır. Çocuk kendi sorumluluklarını gerçekleştirebilmesi için desteklenir, çocuk ebeveynleri tarafından onaylanır ve çocuk alay edilmeyeceğini bilmektedir (Öngel Atar, 2013).

Demokratik tutuma sahip anne ve babalar ebeveynlik rollerine dair gerekli bilgileri vardır ve çocuklarına karşı sorumluluklarını isteyerek yerine getirmektedirler. Çocuklarına karşı destekleyici, ihtiyaç duydukları yakınlığı hissettirmeleri, gerekli sınırların dengeli bir şekilde çizilmesi bu tutumun temel özellikleri arasındadır (Erdim, 2019).

Demokratik tutumun sahip olduğu ailelerde evde doğru ve yanlış davranışların sınırları bellidir, bu sınırlar içinde çocuk istediği davranışları gerçekleştirmekte özgürdür ve çocuğun aile içinde söz hakkı bulunmaktadır. Böyle bir aile ortamında büyüyen çocuğun gelişmeye fırsatı vardır. Çocuk kendi kararlarını almayı, yaşına uygun sorumluluk almayı öğrenir ve özgüveni gelişir (Yavuzer, 2016).

Demokratik tutuma sahip ailede büyüyen çocuklar anne ve babasının kurallarına, otoritesine karşı korku duymamaktadırlar. Ailesi tarafından her zaman sevildiklerini hissetmektedirler. Bu tutumu benimseyen ailelerde iletişim kanalı her zaman açıktır. Böylece kendisine ve çevresine saygı duyan, özgüveni yüksek, açık fikirli, girişken ve sağlıklı ilişkiler kurabilen bir birey olarak yetişmektedirler (Olçay, 2008). Çocuğunu her koşulda destekleyen, dinleyen ve fikirlerine saygı duyan ebeveynler çocuklarının gelişimleri için uygun ortamı hazırlamaktadırlar. Anne ve babası tarafından demokratik tutum ile yetiştirilen çocukların, psikolojik ve zihinsel gelişimlerinin daha sağlıklı olduğu ve sosyal çevrelerine karşı daha uyumlu oldukları görülmüştür (Sümer, Gündoğdu Aktürk, & Helvacı, 2010).

2.3.2.3. Baskıcı – otoriter anne baba tutumu

Otoriter ve baskıcı anne baba tutumu, anne ve babaların çocuklarını kendi isteklerine ve amaçlarına yönelik yetiştirdikleri bir tutumdur. Bu tutum, çocuğa karşı düşük düzeyde kabulü ve yüksek düzeyde kontrolü içermektedir (Uysal, 2019).

Otoriter ve baskıcı tutumda demokratik tutumun aksine aile içi iletişim bulunmamaktadır. Söz hakkı sadece anne ve babaya aittir. Bu nedenle çocuklar duygularını ve düşüncelerini dile getirmekten kaçınmaktadırlar. Çocuk ailenin koymuş olduğu kurallara uymak zorundadır ve bu kurallar ile oluşan aile içi sınırlar ile çocuğun düşünceleri bastırılmaktadır. Çocuğa yönelik aile içi katı bir disiplin vardır ve çocuğun anne ve babaya itaat etmesi beklenir. Çocuk anne ve babanın kurallarının dışında bir davranışta bulunduğu zaman cezalandırmaya başvurulmaktadır (Eldeleklioğlu, 1996).

Otoriter ve baskıcı tutumdaki anne babaların en belirgin özellikleri ise aile içinde sık sık problemlerin yaşanması ve bu problemleri çözmekte zorluk yaşanması, eşlerin ortak bir fikir birliklerinin olmaması, aile içinde sağlıklı bir iletişimin olmamasıdır. Bu özellikler aile birliğine zarar verdiği gibi çocukları da olumsuz etkilemektedir (Durmuş, 2006).

Anne ve babalar çocuklarına korku yolu ile otorite kurmaya çalışıyor olmaları nedeniyle bu tutumla büyüyen çocuklar özgüveni düşük ve iletişim kurmakta zorluk yaşadıkları belirtilmektedir (San, 2018).

Yapılmış olan çalışmalarda otoriter ve baskıcı anne babaya sahip çocukların davranışlarından önce onay bekledikleri, kaygı sorunları yaşadıkları, psikolojik ve sosyal

çevresine uyum sağlamakta zorluk yaşadıkları gözlemlenmiştir. Otoriter baskıcı anne babaya sahip çocukların saldırgan davranışları olduğu, sosyal ve akademik başarılarının düşük olduğu gözlenmiştir (Şanlı ve Öztürk, 2015). Ayrıca yapılan diğer araştırmalarda katı ve otoriter aileler ile alt sosyo ekonomik düzeye sahip ailelerin ilişkisi olduğu bulunmuştur. Sosyo ekonomik düzeyleri daha iyi olan ailelerin çocuklarına karşı daha gevşek davrandıkları ortaya çıkmıştır (Şimşek, 2006).

2.3.2.4. Aşırı hoşgörülü anne baba tutumu

Aşırı hoşgörülü anne baba tutumunda, ebeveynlerin çocuklarını kontrol etme ve çocuklarına yönelik sınır koyma konusunda yaptırımları bulunmamaktadır. Bu tutuma sahip anne babalar için çocuklarının istekleri ön plandadır (Uysal, 2019). Çocuklarının doğru ya da yanlış davranışları karşısında ebeveynleri aynı tepkileri vermektedir ve aile içinde bir disiplin bulunmamaktadır. Bu ortamda büyüyen çocuklar doğru ve yanlış davranışları ayırt etme konusunda zorluk yaşamaktadırlar (San, 2018).

Aşırı hoşgörülü anne ve babalar çocuklarının istekleri ve davranışlarına karşı olumlu yaklaşırlar. Aile içi kurallar ve sınırlar belirlenirken çocuklarından destek alırlar ve çocuklarının isteklerine uygun olarak hayatlarını şekillendirirler (Dursun, 2010). Ancak bu tür ailelerde anne ve babalar çocukları üzerindeki denetimi kaybederler ve çocuklar ebeveynlerine daha az saygı göstermeye başlarlar. Bu tarz tutuma sahip ailelerde çocuk ailedeki tek söz sahibi kişilerdir ve çocuklarının istekleri hoşgörü ile karşılanır (Öngel Atar, 2013).

Anne ve babalar aşırı hoşgörü tutumu ile çocuklarına yönelik doğru bir davranış sergilediklerini düşünmektedirler. Ancak ebeveynler hoşgörü ile boş vermeyi birbirine karıştırmaktadırlar. Çocuklarının davranışlarına tepki göstermek isteyen ebeveynler çocuklarını bu tutuma alıştırdıkları için etkileyememektedirler. Bu durum çocukların şımarık, sorumsuz ve bencil bireyler olarak yetişmesine neden olmaktadır (Yörükoğlu, 2000).

Hoşgörü düzeyi normal olan anne ve babalar çocuklarının daha çok kendisine güvenen ve çevresine karşı daha uyumlu bireyler olmasına katkı sağlamaktadırlar. Ancak aşırı hoşgörülü anne ve babalar çocuklarının kişisel gelişimlerini olumsuz etkilemektedir. Bu tutum ile büyüyen çocukların sorumluluklarını alamama, kendi plan programını

yapamama, stresle baş edememe ve sosyal becerilerinde zayıflık gibi problemler yaşadıkları görülmüştür (Sümer, Gündoğdu Aktürk, & Helvacı, 2010).

2.3.2.5. İlgisiz – kayıtsız anne baba tutumu

Çocuklarına karşı umursamaz, ilgisiz ve kontrolün az olduğu tutum, ilgisiz ve kayıtsız anne baba tutumu olarak tanımlanmaktadır. Bu tutuma sahip anne ve babalar, çocuklarının istek ve düşüncelerine karşı tam anlamıyla ilgisizdirler. Aile içinde sınırlar ya tutarsızdır ya da hiç yoktur (Sümer, Gündoğdu Aktürk, & Helvacı, 2010).

İlgisiz ve kayıtsız tutuma sahip anne babalar ile çocukları arasında iletişim problemleri yaşanmaktadır. Bu tutuma sahip anne babalar çocuklarına ayırmaları gereken vakit yerine zamanlarını kendi isteklerine ayırmayı tercih etmektedirler (Baykan, 2014). İlgisiz anne ve babalar çocuklarının yaşadıkları problemlere karşı destek olmamaktadır. Bu tarz tutum ile yetişen çocuklar kendilerini duygusal anlamda boşlukta hissedebilir ve sinirli, saldırgan davranışlar görülebilmektedir (Uysal, 2019).

İlgisiz ve kayıtsız ebeveyn tutumunun olduğu ailelerde çocuk ihmal edilmektedir. Aile içi iletişimsizlik çocuklarda dışlanmış hissi oluşturmaktadır. Bu tür ailelerde çocuklar kendilerini yalnız hissetmektedir (Oğuz, 2019). İlgisiz ve kayıtsız anne baba tutumu sonucunda çocukların özgüvensiz, endişeli, kaygılı ve suça meyilli yetişebilmektedir. Çocukların psikolojik, zihinsel gelişimi olumsuz etkilenmektedir (San, 2018).

2.3.2.6. Tutarsız – dengesiz anne baba tutumu

Tutarsız ve dengesiz anne ve baba tutumu benimseyen ebeveynlerde aile içi kurallar olsa da kuralların uygulanması konusunda çelişkiler bulunmaktadır. Aile içinde yaşanan bu çelişkiler çocukların kendi davranışlarını anne ve babasının davranışlarına göre ayarlamaya çalışmasına neden olmaktadır (Baran, 2016). Ebeveynlerden birinin izin verdiği diğerinin kısıtlamaya çalışması çocuklarda davranış problemlerine neden olmasına ve uygulanan dengesiz tutumun çocuğun kişisel gelişimini olumsuz etkilemektedir (San, 2018).

Tutarsız ve dengesiz tutuma sahip olan anne ve babalar çocuklarına karşı hem aşırı hoşgörü hem de katı cezalar uygulama konusunda ikilemler yaşamaktadırlar. Kuralların olması aile içerisinde disiplinin olduğunu gösterse de uygulama konusunda her zaman

belirsizlik söz konusudur ve çocukların davranışlarını anne ve babalarının isteklerine uygun olarak kalıplaşmaktadır (Baykan, 2014). Bu tutum sonucunda ise çocuklar ebeveynlerinden ceza almamak için onları idare edebilecek davranışlar oluşturmaktadırlar (Ebibi Çakır, 2018).

Tutarsız ve dengesiz anne baba tutumuna sahip ebeveynlerin çocuk yetiştirmede ortak kuralları bulunmamaktadır. Anne ve babaların tutarsız dengesiz tutumu eşler arasındaki anlaşmazlık sebebiyle de ortaya çıkabilmektedir. Çocuklarına yönelik aynı fikre sahip olamazlar ve disiplin anlayışları birbirlerinden farklıdır (Dursun, 2010). Bu durum çocukların rol model alabilecekleri bir ebeveyn tutumunun olmamasına ve değer yargılarının oluşmamasına neden olmaktadır (San, 2018).

Aile içi disiplin kavramı kuralların olmadığı ya da katı kuralların var olduğu bir ortamdan ziyade sağlıklı bir seçenek olarak sınırların net olarak belirlendiği ve ortaya koyulduğu ortamı ifade etmektedir. Böyle bir ortamda yetişmiş olan çocuklar davranışları karşısında karşılaşılabileceği tepkileri ve davranışlarının sonuçlarını bilmektedir. Kuralların sebep sonuç ilişkisini mantıksal olarak algılayabilmektedir. Aile içinde belirsiz davranışlar bulunmadığı için çocuklar aile üyelerine daha çok güvenmektedirler (Baykan, 2014).

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Liselerde eğitim görmekte olan ergenlerdeki madde kullanma eğilimi ile aile işlevselliği arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik olarak yapılan araştırmada nicel yöntemler çerçevesinde değerlendirilen betimsel yöntemlerden ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Bu modelle tanımlanan ilişkiler gerçek bir neden-sonuç ilişkisi olarak yorumlanmamaktadır. İlişkisel tarama modeli; iki ya da daha fazla sayıdaki değişken arasında, birlikte değişim varlığı ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan bir araştırma modelidir (Karasar, 2015). Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Bir konuya ilişkin katılımcıların görüşlerinin ya da ilgi, beceri, yetenek, tutum vb. özelliklerinin belirlendiği, genellikle diğer araştırmalara göre daha büyük örneklemeler üzerinde yapılan araştırmalara tarama araştırmaları denilmektedir. Tarama yönteminin amacı nesnelerin, toplumların, kurumların, olayların doğasını ve özelliklerini tanımlamaktır (Akarsu & Akarsu, 2019).

3.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Konya merkez Selçuklu, Meram ve Karatay ilçelerindeki yaşayan 14-18 yaş arasındaki ergenler oluşturmaktadır. Çalışma grubunu google form aracılığı ile veri toplama araçlarındaki sorulara cevap verme konusunda gönüllü olan 238 ergen bireyden oluşmaktadır. Araştırma hakkında bilgi verildikten sonra araştırmaya katılmaya gönüllü olan bireylere veri toplama araçları uygulanmıştır. Tablo 1’de çalışma grubundaki ergenlere ait demografik değişkenler özetlenmiştir.

Tablo 1. Çalışma grubundaki ergenlere ait demografik değişkenler (N= 238).

Demografik özellik	N	%	
Cinsiyet	Kız	147	61,8
	Erkek	91	38,2
Öğrenim gördüğü sınıf düzeyi	9. sınıf	40	16,8
	10. sınıf	50	21,0
	11. sınıf	96	40,3
	12.sınıf	52	21,8
Şu an birlikte yaşadığı ortam	Aileyle birlikte	226	95,0
	Akrabalarla birlikte	12	5,0
Aile yapısı	Çekirdek aile	188	79,0
	Geniş aile	40	16,8
	Parçalanmış aile	10	4,2
Annenin eğitim durumu	İlkokul mezunu	131	55
	Lise mezunu	60	25,2
	Üniversite mezunu	47	19,7
Babanın eğitim durumu	İlkokul mezunu	65	26,9
	Lise mezunu	97	40,8
	Üniversite mezunu	76	31,9
Aile durumu	Anne ve babayla birlikte yaşıyor	211	88,7
	Anne ve baba ayrı yaşıyor	15	6,3
	Anne babadan biri vefat	11	4,6
	Anne babanın her ikisi de vefat	1	0,4
Anne babanın ne sıklıkla kavga ettiği	Hiç kavga etmezler	15	6,3
	Çok seyrek	38	16,0
	Ara sıra	135	56,7
	Sık	32	13,4
	Çok sık	18	7,6
Toplam	238	100,0	

Çalışma grubundakilerin %61,8'i kız cinsiyettedir. Öğrenim gördükleri sınıf düzeyine bakıldığında %40,3'ünün 11.inci sınıfta, %21,8'inin 12.inci sınıfta, %21'inin 10.uncu sınıfta ve %16,8'inin ise 9.uncu sınıfta öğrenim gördüğü belirlenmiştir. Katılımcıların %95'i aileyle birlikte ve %5'i ise akrabalarıyla birlikte yaşamaktadırlar. Aile yapısı araştırıldığında çalışma grubundakilerin %79'u çekirdek aile tipindedir. Anne eğitim durumu incelendiğinde annelerin %55'inin ilkokul mezunu, %25,2'sinin lise mezunu ve %19,7'sinin üniversite mezunu olduğu belirlenmiştir. Babaların eğitim durumu ise %40,8'i lise, %26,9'u ilkokul ve %31,9'u ise üniversite mezunudur. Çalışma

grubundakilerin %88,7'si anne ve babasıyla birlikte yaşamaktadır. Anne ve babalarının ne sıklıkla kavga ettiği sorulduğunda katılımcıların %56,7'si ara sıra kavga ettiklerini belirtmişlerdir. Çalışma grubundakilerin madde kullanımına (sigara, alkol kullanımına) ilişkin bilgileri Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Çalışma grubundakilerin madde kullanımına (sigara, alkol) ilişkin bilgileri

Madde kullanım durumu		n	%
Sigara içme durumu	Evet	103	43,3
	Hayır	135	56,7
Alkol kullanma durumu	Evet	23	9,7
	Hayır	215	90,3
Ailede sigara kullanan olup olmadığı	Var	159	66,8
	Yok	79	33,2
Ailede alkol kullanan olup olmadığı	Var	57	23,9
	Yok	181	76,1
Sigara ve alkol dışında herhangi bir madde kullanma durumu	Evet	3	1,3
	Hayır	235	98,7
Arkadaşları içinde madde kullanan olup olmadığı	Evet	51	21,4
	Hayır	187	78,6

Çalışma grubundakilerin %43,3'ü sigara içmektedir. %90,3'ü alkol kullanmadıklarını belirtmişlerdir. Ailesinde sigara ve alkol kullanan olup olmadığı sorulduğunda %66,8'i ailesinde sigara içenlerin bulunduğunu ve %76,1'i ailesinde alkol kullananların bulunmadığını belirtmişlerdir. Sigara ve alkol dışında herhangi bir madde kullanıp kullanmadıkları araştırıldığında %98,7'si kullanmadığını belirtmiştir. Ayrıca çalışma grubundakilerin %21,4'ü arkadaşlarının arasında madde kullananların olduğunu ifade etmişlerdir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama araçları olarak ergenlerin sosyo – demografik özelliklerini ölçmek amacıyla “Tanıtıcı Bilgi Formu”, madde kullanım eğilimlerini ölçmek amacıyla “Madde Kullanma Eğilimi Ölçeği” ve aile ilişkilerini tespit etmek amacıyla ise “Anne Baba Tutum Ölçeği” kullanılmıştır. Bu araçların özellikleri aşağıda açıklanmaktadır.

Tanıtıcı Bilgi Formu: Yaş, cinsiyet, okuduğu okul, sınıfı, okul başarısı, ekonomik koşullar, yaşam koşulları, anne ve babanın öğrenim düzeyi, mesleği ve madde kullanımı, ergenlerin sigara, alkol ve yasadışı madde kullanma durumları, sorgulandığı literatür doğrultusunda hazırlanan sorulardan oluşmaktadır.

Madde Kullanma Eğilimi Ölçeği (MKEÖ): Madde Kullanma Eğilimi Ölçeği MacAndrew tarafından MMPI'dan yararlanılarak geliştirilmiştir. Orijinal adı Substance Abuse Proclivity Scale (SAP) olan ölçek 36 sorudan oluşmaktadır (MacAndrew , 1986). 16 ve üzeri puan alan kişinin madde kullanma eğilimi taşıdığı bildirilmiştir. Ceyhun ve arkadaşları yaptıkları geçerlik çalışmasında eş zamanlı geçerlik kriteri olarak Mac Andrew Alkolizm Ölçeği ve Madde Kullanma Eğilimi Ölçeği arasında .49 korelasyon katsayısını bulmuşlardır (Ceyhun, Oğuztürk, & Ceyhun, 2001). Ayırt edici geçerlik bulguları olarak Madde Kullanma Eğilimi Ölçeği madde bağımlılarının %84'ünü, alkol bağımlılarının %65'ini, psikiyatriliklerin %40.5'ini ve normallerin %41.5'ini doğru olarak sınıflandırılmıştır. Ölçek 60 deneye 5 hafta arayla 2 kez uygulanmıştır ve test tekrar test güvenilirliği Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon tekniği ile analiz edilmiştir. Buna göre ölçeğin toplam puan korelasyonu .63 olarak bulunmuştur.

Anne Baba Tutumu Ölçeği (ABTÖ): ABTÖ, Lamborn ve arkadaşları (1991) tarafından; Baumrind (1971), Maccoby ve Martin'in çalışmalarında öne sürdükleri, çocuğa tepki vermede duyarlılık (responsiveness) ve talepkarlık (demandigness) boyutlarından ve anne-baba tutumu ile ilgili varolan diğer ölçeklerden (Dornbusch ve ark. 1988, Steinberg ve ark. 1989) yola çıkılarak geliştirilmiştir. Araştırmacıların ölçek puanlarına uyguladıkları faktör analizi sonucu; kabul/ilgi (acceptance/ involvement), denetleme (strictness/ supervision) ve psikolojik özerklik (psychological autonomy) boyutları olmak üzere üç faktör ortaya çıkmıştır (Yılmaz, 2000).

Kabul/ ilgi boyutu çocukların anne-babalarını ne kadar sevecen, ilgili ve katılımcı olarak algıladıklarını ölçmeyi amaçlamaktadır. Denetleme boyutunda çocukların anne-babalarını ne kadar denetleyici olarak algıladıkları değerlendirilirken, psikolojik özerklik boyutunda anne- babanın demokratik tutumu ne derece uyguladıklarını ve çocuğun bireyselliğini ifade etmesine ne derece cesaretlendirildikleri hedeflenmektedir. Kabul/ilgi boyutu 9, denetleme boyutu 8 ve psikolojik özerklik boyutu 9 madde üzerinden ele alınmaktadır. Birinci ve üçüncü boyuttaki maddeler 4 dereceli Likert-tipi ölçek, ikinci

boyuttaki maddelerin ilk ikisi 7 dereceli diğer maddeler ise 3 dereceli Likert-tipi ölçek ile değerlendirilmektedir. ABTÖ'nün 19. maddeye kadar tek numaralı (1, 3, 5, 7, 9, 11, 13, 15, 17) olan 9 maddesi kabul/ilgi, çift numaralı (2, 4, 6, 8, 10, 12, 14, 16, 18) olan 9 maddesi psikolojik özerklik ve 19. Maddeden son maddeye (19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26) kadar olan 8 maddesi de denetleme boyutu ile ilgilidir (Yılmaz, 2000).

Ölçekten iki ayrı şekilde ölçüm alınabilmektedir. Bunlardan birincisi, deneklerin her üç boyuta verdikleri cevaplar yoluyla demokratiklik (authoritativeness) düzeyinin değerlendirilmesidir. Kabul/ilgi, denetleme ve psikolojik özerklik boyutunda ortancanın üzerinde puan alan çocukların anne-babaları “demokratik”, herhangi iki boyutta ortancanın üzerinde puan alan çocukların anne-babaları “bir ölçüde demokratik”, sadece bir boyutta ortancanın üzerinde puan alan çocukların “bir ölçüde demokratik tutumda olmayan”, her üç boyutta ortancanın altında puan alan çocukların anne-babaları “demokratik tutumda olmayan” olarak adlandırılmaktadır. Bu çalışmada kullanılan ikinci ölçüm ise, kabul/ilgi ve denetleme boyutunda ortancanın üzerinde puan alan deneklerin anne-babalarını “demokratik”, altında puan alanları ise “izin verici-ihmkar”, kabul/ilgi boyutunda ortancanın altında ve denetleme boyutunda ortancanın üzerinde puan alan çocukların anne-babalarını “otoriter”, kabul/ilgi boyutunda ortancanın üzerinde ve denetleme boyutunda ise ortancanın altında puan alan çocukların anne-babalarını “izin verici-hoşgörülü” olarak sınıflandırmaktadır. Ölçeğin ülkemizdeki geçerlik güvenirlik çalışması 2000 yılında Ayşen Yılmaz tarafından yapılarak Türkçe'ye uyarlanmıştır (Yılmaz, 2000).

3.4. Veri Analizi

Verilerin değerlendirilmesinde SPSS 25 (IBM Corp. Released 2017. IBM SPSS Statistics for Windows, Version 25.0. Armonk, NY: IBM Corp.) istatistik paket programı kullanılmıştır. Çalışmada kategorik ve sürekli değişkenler için tanımlayıcı istatistikler (ortalama, standart sapma, ortanca değer, minimum, maksimum, sayı ve yüzdelik dilim) verilmiştir. Öncelikle “Anne Baba Tutum Ölçeği” ve “Madde Kullanıma Eğilim Ölçeği” ile alınan puanların gruplar arasında normal dağılıp dağılmadığı test edilmiştir. Çalışma grubundakilerin demografik değişkenleri ile Madde Kullanma Eğilimi Ölçeği (MKEÖ) toplam puanı ve alt puanları arasında istatistik olarak anlamlı bir ilişki olup olmadığı incelenirken; demografik değişken iki kategorili ve parametrikse bağımsız iki grup t testi,

nonparametrik ise Mann Whitney-U testi, eğer değişken üç veya daha fazla kategorili ve parametrikse ANOVA, nonparametrik ise Kruskal Wallis Testi uygulanmıştır. Parametrik testlerin ön şartlarından varyansların homojenliği “Levene” testi ile kontrol edilmiştir. Normallik varsayımına ise “Shapiro-Wilk” testi ile bakılmıştır. İki grup arasındaki farklılıklar değerlendirilmek istendiğinde parametrik test ön şartlarını sağladığı durumda “Student’s t Test”; sağlamadığında ise “Mann Whitney–U testi” kullanılmıştır. Üç ve daha fazla grup karşılaştırması için Tek Yönlü Varyans Analizi ve çoklu karşılaştırma testlerinden Tukey HSD testi ile sağlanmadığında ise Kruskal Wallis ve çoklu karşılaştırma testlerinden Bonferroni-Dunn testi kullanılmıştır. $p < 0,05$ ve $p < 0,01$ düzeyi istatistik olarak anlamlı kabul edilmiştir.

3.5. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmanın genel amacı doğrultusunda aşağıdaki hipotezler belirlenmiştir:

- Ergen bireylerin cinsiyetlerine göre Anne Baba Tutum Ölçeği ve Madde Kullanımı Eğilimi Ölçeği arasında anlamlı bir fark vardır.
- Ergen bireylerin yaşlarına göre Anne Baba Tutum Ölçeği ve Madde Kullanımı Eğilimi Ölçeği arasında anlamlı bir fark yoktur.
- Ergen bireylerin aile yapılarına göre Anne Baba Tutum Ölçeği ve Madde Kullanımı Eğilimi Ölçeği arasında anlamlı bir fark vardır.
- Ergen bireylerin ailelerinin gelir düzeyleri ile Anne Baba Tutum Ölçeği ve Madde Kullanımı Eğilimi Ölçeği arasında anlamlı bir fark vardır.
- Ergen bireylerin anne babalarının birlikte olup olmama durumları ile Anne Baba Tutum Ölçeği ve Madde Kullanımı Eğilimi Ölçeği arasında anlamlı bir fark vardır.
- Ergen bireylerin anne babalarının kavga etme durumlarına göre Anne Baba Tutum Ölçeği ve Madde Kullanımı Eğilimi Ölçeği arasında anlamlı bir fark vardır.
- Ergen bireylerin aile içi madde kullanımı ile Anne Baba Tutum Ölçeği ve Madde Kullanımı Eğilimi Ölçeği arasında anlamlı bir fark vardır.

4. BULGULAR

Bu bölümde lise düzeyinde öğrenim gören 14-18 yaş arasındaki ergenlerde “Madde Kullanma Eğilimi Ölçeği (MKEÖ)” ile “Anne Baba Tutumu Ölçeğinden (ABTÖ)” aldıkları puanlarının düzeylerinin bazı değişkenler (yaş, cinsiyet, kaçınıcı sınıfta öğrenim gördüğü, okulu, yaşadığı yer, aile yapısı, anne-babanın öğrenim durumu, ailenin gelir durumu, anne babanın mesleği, anne babanın birlikte yaşama durumu, sigara ve alkol kullanıp kullanmadığı, arkadaşları içinde madde kullanan olup olmadığı) açısından analiz edilen bulgular ve ölçeklerden alınan puanların arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla toplanan bulgular tablolar halinde sunulmuştur.

Öncelikle bu çalışma çerçevesinde veri toplama aracı olarak uygulanan Madde Kullanma Eğilimi Ölçeği ile Anne Baba Tutumu Ölçeği alt boyutları arasında bir ilişki olup olmadığına ilişkin değerlendirme yapılmış ve Tablo 3’de veriler özetlenmiştir.

Tablo 3. Madde Kullanma Eğilimi Ölçeği (MKEÖ) toplam puanı ile Anne Baba Tutumu Ölçeği (ABTÖ) alt boyutları arasındaki ilişkiye yönelik değerlendirme

		MKEÖ	Kabul/ilgi	Denetleme
Kabul/ilgi	R	,492**		
	P	0,001		
	N	238		
Denetleme	R	-0,009	,306**	
	P	0,937	0,004	
	N	86	86	
Psikolojik özerklik	R	,561**	,662**	0,059
	P	0,001	0,001	0,591
	N	238	238	86

*p<0,05

Tablo 3 değerlendirildiğinde; Madde Kullanma Eğilimi Ölçeği (MKEÖ) ile “kabul/ilgi” alt boyutu arasında %49,2’lik; “psikolojik özerklik” alt boyutu arasında %56,1’lik istatistik olarak pozitif yönlü bir ilişki bulunduğu saptanmıştır (p<0,05). Benzer şekilde “Kabul/ilgi” alt boyutu ile “Denetleme” alt boyutu arasında %30,6’lık; “Psikolojik

özerklik” alt boyutu arasında %66,2’lik istatistik olarak pozitif yönlü bir ilişki saptanmıştır (p<0,05).

Çalışma grubundakilerin demografik değişkenleri ile Madde Kullanma Eğilimi Ölçeği (MKEÖ) toplam puanı ve alt puanları arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki olup olmadığı değerlendirilmiş ve Tablo 4’de özetlenmiştir.

Tablo 4. Demografik değişkenler ile MKEÖ toplam puanının karşılaştırılması

Demografik özellik		n	%	Min	Max	Ss	P
Cinsiyet	Kız	147	61,8	0	33	6,16	,026 Ψ *
	Erkek	91	38,2	0	31	6,59	
Öğrenim gördüğü sınıf düzeyi	9. sınıf	40	16,8	0	33	8,08	,166 Ψ
	10. sınıf	50	21,0	0	28	6,97	
	11. sınıf	96	40,3	1	28	5,82	
	12.sınıf	52	21,8	5	28	4,87	
Şu an birlikte yaşadığı ortam	Aileyle birlikte	226	95,0	0	33	6,32	,423 Ψ
	Akrabalarla birlikte	12	5,0	0	28	7,58	
Aile yapısı	Çekirdek aile	188	79,0	0	33	6,21	,243 Ψ
	Geniş aile	40	16,8	0	28	7,20	
	Parçalanmış aile	10	4,2	5	20	5,77	
Annenin eğitim durumu	İlkokul mezunu	131	55	0	28	6,01	,009 Ψ *
	Lise mezunu	60	25,2	0	28	6,03	
	Üniversite mezunu	47	19,7	3	33	7,07	
Babanın eğitim durumu	İlkokul mezunu	65	26,9	0	24	5,50	,002 Δ *
	Lise mezunu	97	40,8	0	28	5,97	
	Üniversite mezunu	76	31,9	0	33	7,07	
Aile durumu	Anne ve babayla birlikte	211	88,7	0	33	6,38	,523 Δ
	Anne ve baba ayrı	15	6,3	0	27	7,02	
	Anne babadan biri vefat	11	4,6	8	28	5,80	
Anne babanın ne sıklıkla kavga ettiği	Hiç kavga etmezler	15	6,3	8	28	5,13	,342 Ψ
	Çok seyrek	38	16,0	9	28	5,17	
	Ara sıra	135	56,7	0	33	6,56	
	Sık	32	13,4	4	30	6,31	
	Çok sık	18	7,6	0	27	7,97	

* $p < 0,05$

¥ Bağımsız iki Grup T testi (Student's t test)

€ Mann Whitney-U test

Δ Tek yönlü varyans analizi (ANOVA)

ψ Kruskal Wallis Testi

Cinsiyet değişkeni ve Madde Kullanma Eğilimi Ölçeği (MKEÖ) toplam puanı karşılaştırılması için bağımsız iki grup t testi (Student's t test) uygulanmıştır. Cinsiyet değişkeni ve Madde Kullanma Eğilimi Ölçeği (MKEÖ) toplam puanı arasında istatistik olarak anlamlı bir farklılık vardır ($p < 0,05$). Kızların ve erkeklerin en küçük MKEÖ puanı 0, en büyük MKEÖ puanları ise sırasıyla 33 ve 31'dir. Kızların ve erkeklerin standart sapmaları sırasıyla 6,16 ve 6,59'dur.

Çalışma grubundakilerin öğrenim gördüğü sınıf düzeyi değişkeni ve Madde Kullanma Eğilimi Ölçeği (MKEÖ) toplam puanı karşılaştırılması için Kruskal Wallis Testi uygulanmıştır. Öğrenim gördüğü sınıf düzeyi ile Madde Kullanma Eğilimi Ölçeği (MKEÖ) toplam puanı arasında istatistik olarak anlamlı bir farklılık saptanamamıştır. 9.sınıflarda maksimum puan 33 iken, 10, 11 ve 12. Sınıflarda 28'dir. Tüm sınıfların standart sapmaları sırasıyla 8,08, 6,97, 5,82 ve 4,87'dir.

Çalışma grubundakilerin birlikte yaşadığı ortam değişkeni ve Madde Kullanma Eğilimi Ölçeği (MKEÖ) toplam puanı karşılaştırılması için bağımsız iki grup t testi (Student's t test) uygulanmıştır. Birlikte yaşadığı ortam değişkeni ve Madde Kullanma Eğilimi Ölçeği (MKEÖ) toplam puanı arasında istatistik olarak anlamlı bir farklılık saptanamamıştır. Aileyle birlikte yaşayanlar %95 iken akrabalarla birlikte yaşayanlar %5'ini oluşturmaktadır. Aileyle birlikte yaşayanların maksimum MKEÖ puanı 33, akrabalarla birlikte yaşayanların ise 28'dir. Standart sapmaları sırasıyla 6,32 ve 7,58'dir.

Aile yapısı değişkeni ve Madde Kullanma Eğilimi Ölçeği (MKEÖ) toplam puanı karşılaştırılması için Kruskal Wallis Testi uygulanmıştır. Aile yapısı ile Madde Kullanma Eğilimi Ölçeği (MKEÖ) toplam puanı arasında istatistik olarak anlamlı bir farklılık saptanamamıştır. Araştırmaya katılanların %79'u çekirdek aile, %16,8'i geniş aile ve %4,2'si parçalanmış aile yapısına sahiptir. Standart sapmaları sırasıyla 6,21, 7,20 ve 5,77'dir.

Annenin eğitim durumu değişkeni ve Madde Kullanma Eğilimi Ölçeği (MKEÖ) toplam puanı karşılaştırılması için Kruskal Wallis Testi uygulanmıştır. Annenin eğitim durumu ile Madde Kullanma Eğilimi Ölçeği (MKEÖ) toplam puanı arasında istatistik olarak anlamlı bir farklılık vardır ($p < 0,05$). İlkokul mezunu olan annelerin minimum puanları 0, maksimum puanları 28 ve standart sapmaları 6,01'dir. Lise mezunu olan annelerin minimum puanları 0, maksimum puanları 28 ve standart sapmaları 6,03'tür. Üniversite mezunu olan annelerin minimum puanları 3, maksimum puanları 33 ve standart sapmaları 7,07'dir.

Babanın eğitim durumu değişkeni ve Madde Kullanma Eğilimi Ölçeği (MKEÖ) toplam puanı karşılaştırılması için Tek yönlü varyans analizi (ANOVA) testi uygulanmıştır. Babanın eğitim durumu ile Madde Kullanma Eğilimi Ölçeği (MKEÖ) toplam puanı arasında istatistik olarak anlamlı bir farklılık vardır ($p < 0,05$). İlkokul mezunu olan babaların minimum puanları 0, maksimum puanları 24 ve standart sapmaları 5,50'dir. Lise mezunu olan babaların minimum puanları 0, maksimum puanları 28 ve standart sapmaları 5,97'dir. Üniversite mezunu babaların minimum puanları 0, maksimum puanları 33 ve standart sapmaları 7,07'dir.

Aile durumu değişkeni ve Madde Kullanma Eğilimi Ölçeği (MKEÖ) toplam puanı karşılaştırılması için Tek yönlü varyans analizi (ANOVA) testi uygulanmıştır. Aile durumu değişkeni ile Madde Kullanma Eğilimi Ölçeği (MKEÖ) toplam puanı arasında istatistik olarak anlamlı bir farklılık saptanamamıştır. Anne ve babayla birlikte yaşayanların minimum puanları 0, maksimum puanları 33 ve standart sapmaları 6,38'dir. Anne ve baba ayrı yaşayanların minimum puanları 0, maksimum puanları 27 ve standart sapmaları 7,02'dir. Anne babadan biri vefat yaşayanların minimum puanları 8, maksimum puanları 28 ve standart sapmaları 5,80'dir.

Anne babanın ne sıklıkla kavga ettiği değişkeni ve Madde Kullanma Eğilimi Ölçeği (MKEÖ) toplam puanı karşılaştırılması için Tek yönlü varyans analizi (ANOVA) testi uygulanmıştır. Anne babanın ne sıklıkla kavga ettiği değişkeni ile Madde Kullanma Eğilimi Ölçeği (MKEÖ) toplam puanı arasında istatistik olarak anlamlı bir farklılık saptanamamıştır. Hiç kavga etmezler cevabını verenlerin minimum puanları 8, maksimum puanları 28 ve standart sapmaları 5,13'tür. Çok seyrek cevabını verenlerin minimum puanları 9, maksimum puanları 28 ve standart sapmaları 5,17'dir. Ara sıra

cevabını verenlerin minimum puanları 0, maksimum puanları 33 ve standart sapmaları 6,56'dır. Sık cevabını verenlerin minimum puanları 4, maksimum puanları 30 ve standart sapmaları 6,31'dir. Çok sık cevabını verenlerin minimum puanları 0, maksimum puanları 27 ve standart sapmaları 7,97'dir.

Çalışma grubundakilerin demografik değişkenleri ile Anne Baba Tutumu Ölçeği (ABTÖ) toplam puanı ve alt puanları arasında istatistik olarak anlamlı bir ilişki olup olmadığı tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile değerlendirilmiş ve Tablo 5'de özetlenmiştir.

Tablo 5. Demografik değişkenler ile ABTÖ toplam puanı arasındaki ilişki

	Demografik özellik	n	%	Min	Max	Ss	P
Cinsiyet	Kız	147	61,8	38	93	10,44	,570¥
	Erkek	91	38,2	54	95	10,11	
Öğrenim gördüğü sınıf düzeyi	9. sınıf	40	16,8	53	89	9,94	,921 Δ
	10. sınıf	50	21,0	56	88	9,52	
	11. sınıf	96	40,3	38	93	11,64	
	12.sınıf	52	21,8	54	95	10,05	
Şu an birlikte yaşadığı ortam	Aileyle birlikte	226	95,0	46	95	9,50	,444 €
	Akrabalarla birlikte	12	5,0	38	93	22,77	
Aile yapısı	Çekirdek aile	188	79,0	46	95	9,95	,623 Δ
	Geniş aile	40	16,8	38	89	14,37	
	Parçalanmış aile	10	4,2	69	77	3,59	
Annenin eğitim durumu	İlkokul mezunu	131	55	38	95	11,19	,665 Δ
	Lise mezunu	60	25,2	57	83	7,26	
	Üniversite mezunu	47	19,7	46	89	11,32	
Babanın eğitim durumu	İlkokul mezunu	65	26,9	48	95	9,94	,721Δ
	Lise mezunu	97	40,8	38	93	10,89	
	Üniversite mezunu	76	31,9	46	89	9,88	
Aile durumu	Anne ve babayla birlikte	211	88,7	46	95	9,92	,607Δ
	Anne ve baba ayrı	15	6,3	38	84	14,24	
	Anne babadan biri vefat	11	4,6	69	74	2,64	
Anne babanın ne sıklıkla kavga ettiği	Hiç kavga etmezler	15	6,3	68	88	7,49	,001Δ*
	Çok seyrek	38	16,0	56	95	9,59	
	Ara sıra	135	56,7	46	93	9,45	
	Sık	32	13,4	48	78	10,61	
	Çok sık	18	7,6	38	71	8,92	

*p<0,05

¥ Bağımsız iki Grup T testi(Student's t test)

€ Mann Whitney-U test

Δ Tek yönlü varyans analizi (ANOVA)

ψ Kruskal Wallis Testi

Cinsiyet değişkeni ve Anne Baba Tutumu Ölçeği (ABTÖ) toplam puanı karşılaştırılması için Bağımsız iki Grup T testi (Student's t test) uygulanmıştır. Cinsiyet değişkeni ve Anne Baba Tutumu Ölçeği (ABTÖ) toplam puanı arasında istatistik olarak anlamlı bir farklılık yoktur. Kızların ve erkeklerin en küçük ABTÖ puanı sırasıyla 38 ve 54, en büyük ABTÖ puanları ise sırasıyla 93 ve 95'tir. Kızların ve erkeklerin standart sapmaları sırasıyla 10,44 ve 10,11'dir.

Öğrenim gördüğü sınıf düzeyi değişkeni ve Anne Baba Tutumu Ölçeği (ABTÖ) toplam puanı karşılaştırılması için Tek yönlü varyans analizi (ANOVA) testi uygulanmıştır. Öğrenim gördüğü sınıf düzeyi ile Anne Baba Tutumu Ölçeği (ABTÖ) toplam puanı arasında istatistik olarak anlamlı bir farklılık saptanamamıştır. Tüm sınıfların maksimum puanları sırasıyla 89, 88, 93 ve 95'tir. Tüm sınıfların standart sapmaları sırasıyla 9,94, 9,52, 11,64 ve 10,05'tir.

Çalışma grubundakilerin birlikte yaşadığı ortam değişkeni ve Anne Baba Tutumu Ölçeği (ABTÖ) toplam puanı karşılaştırılması için Mann Whitney-U testi uygulanmıştır. Şu an birlikte yaşadığı ortam değişkeni ve Anne Baba Tutumu Ölçeği (ABTÖ) toplam puanı arasında istatistik olarak anlamlı bir farklılık saptanamamıştır. Aileyle birlikte yaşayanlar %95 iken Akrabalarla birlikte yaşayanlar %5'ini oluşturmaktadır. Aileyle birlikte yaşayanların maksimum ABTÖ puanı 95, Akrabalarla birlikte yaşayanların ise 93'tür. Standart sapmaları sırasıyla 9,50 ve 22,77'dir.

Aile yapısı değişkeni ve Anne Baba Tutumu Ölçeği (ABTÖ) toplam puanı karşılaştırılması için Tek yönlü varyans analizi (ANOVA) testi uygulanmıştır. Aile yapısı ile Anne Baba Tutumu Ölçeği (ABTÖ) toplam puanı arasında istatistik olarak anlamlı bir farklılık saptanamamıştır. Araştırmaya katılanların %79'u Çekirdek aile, %16,8'i Geniş aile ve %4,2'si Parçalanmış aile yapısına sahiptir. Standart sapmaları sırasıyla 9,95, 14,37 ve 3,59'dur.

Annenin eğitim durumu değişkeni ve Anne Baba Tutumu Ölçeği (ABTÖ) toplam puanı karşılaştırılması için Tek yönlü varyans analizi (ANOVA) testi uygulanmıştır. Annenin eğitim durumu ile Anne Baba Tutumu Ölçeği (ABTÖ) toplam puanı arasında istatistik olarak anlamlı bir farklılık saptanamamıştır. İlkokul mezunu olan annelerin minimum puanları 38, maksimum puanları 95 ve standart sapmaları 11,19'dur. Lise mezunu olan annelerin minimum puanları 57, maksimum puanları 83 ve standart sapmaları 7,26'dır. Üniversite mezunu olan annelerin minimum puanları 46, maksimum puanları 89 ve standart sapmaları 11,32'dir.

Babanın eğitim durumu değişkeni ve Anne Baba Tutumu Ölçeği (ABTÖ) toplam puanı karşılaştırılması için Tek yönlü varyans analizi (ANOVA) testi uygulanmıştır. Babanın eğitim durumu ile Anne Baba Tutumu Ölçeği (ABTÖ) toplam puanı arasında istatistik olarak anlamlı bir farklılık saptanamamıştır. İlkokul mezunu olan babaların minimum puanları 48, maksimum puanları 95 ve standart sapmaları 9,94'tür. Lise mezunu olan babaların minimum puanları 38, maksimum puanları 93 ve standart sapmaları 10,89'dur. Üniversite mezunu babaların minimum puanları 46, maksimum puanları 89 ve standart sapmaları 9,88'dir.

Aile durumu değişkeni ve Anne Baba Tutumu Ölçeği (ABTÖ) toplam puanı karşılaştırılması için Tek yönlü varyans analizi (ANOVA) testi uygulanmıştır. Aile durumu değişkeni ile Anne Baba Tutumu Ölçeği (ABTÖ) toplam puanı arasında istatistik olarak anlamlı bir farklılık saptanamamıştır. Anne ve babayla birlikte yaşayanların minimum puanları 46, maksimum puanları 95 ve standart sapmaları 9,92'dir. Anne ve baba ayrı yaşayanların minimum puanları 38, maksimum puanları 84 ve standart sapmaları 14,24'tür. Anne babadan biri vefat yaşayanların minimum puanları 69, maksimum puanları 74 ve standart sapmaları 2,64'tür.

Anne babanın ne sıklıkla kavga ettiği değişkeni ve Anne Baba Tutumu Ölçeği (ABTÖ) toplam puanı karşılaştırılması için Tek yönlü varyans analizi (ANOVA) testi uygulanmıştır. Anne babanın ne sıklıkla kavga ettiği değişkeni ile Anne Baba Tutumu Ölçeği (ABTÖ) toplam puanı arasında istatistik olarak anlamlı bir farklılık vardır ($p < 0,05$). Hiç kavga etmezler cevabını verenlerin minimum puanları 68, maksimum puanları 88 ve standart sapmaları 7,49'dur. Çok seyrek cevabını verenlerin minimum puanları 56, maksimum puanları 95 ve standart sapmaları 9,59'dur. Ara sıra cevabını

verenlerin minimum puanları 46, maksimum puanları 93 ve standart sapmaları 9,45'tir. Sık cevabını verenlerin minimum puanları 48, maksimum puanları 78 ve standart sapmaları 10,61'dir. Çok sık cevabını verenlerin minimum puanları 38, maksimum puanları 71 ve standart sapmaları 8,92'dir.

5. TARTIŞMA

Liselerde eğitim görmekte olan ergenlerdeki madde kullanma eğilimi ile aile işlevselliği arasındaki ilişkinin incelendiği bu araştırmanın amacı doğrultusunda lise öğrencilerinin madde kullanma eğilimlerinin bazı demografik değişkenlere bağlı olarak farklılık gösterip göstermediği çeşitli istatistiksel analizlerle belirlenmiştir. Elde edilen bulgulara göre madde kullanma eğilimi bazı demografik değişkenlere göre farklılaşmakta, ancak bazı değişkenler açısından da farklılık göstermemektedir.

Bu çalışmanın bulguları, “madde kullanımı eğilimi” davranışsal değişkeni ile “aile işlevselliği” özelliklerini ortaya koymuştur. Aynı zamanda “cinsiyet, yaş, kaçınıcı sınıfta olduğu, okulu, yaşadığı yer, aile yapısı, ailesinin gelir düzeyi, annesinin ve babasının öğrenim düzeyi, anne ve babasının mesleği nedir, aile durumu, anne babasının ne sıklıkla kavga ettiği, sigara ve alkol kullanma durumu, ailesinde sigara veya alkol kullanan olup olmadığı, sigara ve alkol dışında herhangi bir madde kullanma durumu” gibi demografik değişkenlere göre aile işlevselliğinin ve madde kullanımı eğiliminin değiştiği sonucuna ulaşılmıştır.

Yapılan mevcut çalışma sonucunda cinsiyet, anne ve baba eğitim durumu ile Madde Kullanma Eğilimi Ölçeği toplam puanı arasında istatistik olarak anlamlı farklılık olduğu belirlenmiştir ($p < 0,05$). Yapılan bazı araştırmalarda da madde kullanımının cinsiyete dayalı olarak farklılaştığı, erkeklerin madde kullanma oranının kadınlardan daha fazla olduğu belirlenmiştir (Güler vd., 2009; Ögel vd., 2001). Ögel ve arkadaşları (2006) yaşam boyu en az bir kez tütün, alkol ve madde kullanım riskini cinsiyete göre karşılaştırdıkları çalışmalarında, erkeklerin benzodiazepin kullanımını dışında diğer tüm maddeler için kızlardan daha fazla risk taşıdıklarını vurgulamışlardır. Bu bağlamda erkeklerin sigara, alkol ve madde kullanım oranlarının kızlara göre yüksek olması, erkeklerin sigara, alkol vb. maddeleri kullanmasının sosyal kabul görmesi ve/veya toplumsal rollerle açıklanabilir (Ögel, Taner, & Eke).

Ergenlerde madde kullanımına ilişkin yapılan pek çok araştırmada madde kullanımı eğilimlerinin çeşitli demografik grupları etkileme derecesinde dikkate değer bir tutarlılık olmasına rağmen, aile içi iç dinamikleri arasında önemli heterojenlik vardır. Yapılan araştırmalarda alkol kullanımı ve aşırı içki içme yaygınlığındaki değişikliklerin 18 ila 29 yaşları için önemli ve olumsuz sonuçlar oluşturduğu belirtilmektedir. Son yıllarda

ergenler arasında madde kullanımı prevalansında önemli artışlar gözlenmiştir (Choquet, Hassler, Morin, Falissard, & Chau, 2008). Son yıllarda ergenler arasında madde kullanımı prevalansında önemli artışlar gözlenmiştir. Ergen nüfusu, dünya nüfusunun %20 sini, gelişmekte olan ülkelerin %25 ini, gelişmiş ülkelerin %15 ini, Türkiye nüfusunun ise %18'ini oluşturmaktadır. Tüm Dünyada 2025 yılında 1,13 milyar ergen olması beklenmektedir (WHO, 2015). Dolayısıyla ülkemizdeki ergenler arasında madde kullanımı, artma eğilimindedir ancak tüm demografik gruplarda bu sonuçlar aynı değildir. Bununla birlikte, ergenlik dönemindeki gençler arasında madde kullanımına yönelik bir eğilim olmasında artış önemlidir ve madde kullanımına bağlı morbidite ve mortalite oranlarının artmasına neden olabilir.

Yapılan mevcut çalışma sonucunda “anne babanın ne sıklıkla kavga ettiği” değişkeni ve Anne Baba Tutumu Ölçeği toplam puanı arasında istatistik olarak anlamlı bir farklılık belirlenmiştir ($p < 0,05$). Ergenler arasında madde kullanımının en büyük yıkımı aile yaşamında olmaktadır. Madde kullanma eğilimi gösteren ergenlerin bulunduğu ailelerde eşler arasındaki ilişkiler bozulmakta, tartışmalar, kavgalar, ağır suçlamalar, evden kovmalar gerçekleşmektedir. Şiddet, aşağılama gibi durumlar da evdeki mutluluk ve güven ortamını zedeler. Bundan en çok etkilenenler çocuklar ve ergenler olmaktadır (Coombs & Landsverk, 1988). Ergenlerin aile içi çatışmalarda sigara, alkol ve madde kullanımına yönelik eğilimlerinin arttığı pek araştırmada vurgulanmaktadır (Davidson, Grigorenko, Boivin, Rapa, Stein, 2015; Schulte & Hser, 2014). Sigara kullanımı ve bilinçli farkındalıkla ilgili yapılan bir çalışmada tedavi olmak isteyen 47 sigara kullanıcısı ergen, bilinçli farkındalık temelli dikkat eğitimi almış eğitimden sonra grubun sigara kullanımında anlamlı bir azalma gözlemlenmiştir (Das, Guin, Sharma, & Ghosh, 2020). Bu çalışmada da sigara, alkol ve madde kullanımına yönelik eğilim puanlarının cinsiyet ve anne baba eğitim durumlarına göre anlamlı olduğu görülmektedir. Aile danışmanlığı alanında hizmet veren profesyonellerin bu alanda risk altında bulunan ergenlere ve aile tutumlarının düzenlenmesi açısından ebeveynlere bilinçli farkındalık temelli eğitimi vermelerinin önemli olduğu ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışmada “anne babanın kavga etme sıklığı” değişkeninin yüksek puanda olması, aile fonksiyonlarının yetersiz olması ilişkilendirilmiştir. Aile fonksiyonlarının bozulması sonucunda ergenler sürekli kaygılı ve tedirgin olurlar. Anne veya babaya karşı acıma duygusuna karşılık öfke beslerler (Dinçel, 2006). Ergenlik dönemindeki gençlerin alkol

kullanmalarına ilişkin yapılan bir araştırmada bu çocuklarda alkol kullanma nedeninin ciddi depresyon, ailelerinde de alkolizm ve depresyon olduğu bulunmuştur (şanlı & Öztürk, 2015). Alkol, sigara ve/veya madde kullanımının erken yaşlarda başlaması durumunda çocuklarda davranış problemleriyle birlikte başka travmatik ruhsal hastalıkların araştırılması gerekmektedir (Steinberg, 2008).

Yapılan mevcut çalışmada anne baba tutumunun cinsiyet, öğrenim gördüğü sınıf düzeyi, birlikte yaşanan aile bireyleri, aile yapısı, annenin ve babanın eğitim durumu gibi faktörlerin madde kullanımına ilişkin eğilimi artırmadığı yönünde bulgular elde edilmiştir. Bu sonuçlar çalışma grubundakilerin kısıtlı sayıdaki bir örnekleme incelenmesinden kaynaklandığı düşünölebilir. Yapılan çalışmada özellikle madde kullanım bozukluğu teşhisi konan ergenlere odaklanılmamıştır. Bu nedenle, demografik değişkenlerin anne baba tutumları ve gençlerdeki madde kullanımı eğilimine ilişkin özellikler arasında anlamlı ilişki olup olmayacağını belirlemek için daha fazla araştırmaya ihtiyaç vardır. Konuyla ilgili yapılan araştırmalarda bulguların genelleştirilmesi, çalışmalar arasındaki cinsiyet, sosyal değişkenler ve kültürel yapı farklılıkları nedeniyle daha da karmaşık hale gelebilmektedir. Bununla birlikte, ergenlerde madde kullanımına eğilim konusundaki çalışmaların eksikliği ve mevcut araştırmaların sınırlamaları, ergenler için tütün, alkol ve maddelere özgü eğilimlerini ele almak için ek araştırmalara duyulan ihtiyacı vurgulamaktadır.

Bu çalışmada cinsiyet değişkeni ve Madde Kullanma Eğilimi Ölçeği (MKEÖ) toplam puanı arasında istatistik olarak anlamlı bir farklılık belirlenmiştir ($p < 0,05$). Kız ergenlerin ortalama MKEÖ toplam puanı erkeklere göre daha yüksektir. Bu durumda mevcut çalışma grubundaki kız ergenlerde madde kullanımına eğilim erkeklere göre daha fazla olduğu saptanmıştır. Akkuş ve diğer araştırmacılar (2017), lise öğrencileri arasında sigara ve alkol kullanma sıklığı ve etkileyen faktörler konulu yaptıkları araştırmada endüstri meslek lisesinde okuyan öğrencilerde, erkek öğrencilerde, 12. sınıftaki öğrencilerde, akademik başarısını düşük algılayan gençlerde, disiplin cezası alanlarda, okula sık devamsızlık yapan gençlerde, polislerin müdahale ettiği problemlili davranış sergileyen gençlerde, arkadaşı sigara, alkol ya da başka bir madde kullananlarda ya da psikolojik tedavi almış olan ergenlerde sigara ve alkol kullanma oranlarının istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksek olduğunu belirlemişlerdir (Akkuş, Karaca, şener, & Ankaralı, 2017).

Türkiye’de gençler arasında yapılan çalışmalarda, gençlerin yarısından fazlasının sigara deneyiminin olduğu ve erkek ergenler arasında sigara içme oranlarının daha fazla olduğu belirtilmektedir; (Aras, Günay, Özan & Orçin, 2007; Yıldırım & Ergenç, 2007). Aynı zamanda ergenlerin madde kullanımına ilişkin lise öğrencileri arasında yapılan araştırmalarda, madde kullanım yaygınlığının bölgelere ve maddenin türüne göre değiştiği (Aras, Günay, Özan, & Orçin, 2007) ve genel olarak madde kullanım yaygınlığının her iki cinsiyette de artış gösterdiği vurgulanmaktadır (Keskinoglu vd., 2006).

Ülkemizde madde kullanımı, birçok ülkeyle karşılaştırıldığında düşük oranlardadır (Ögel, 2017). Fakat ülkemizdeki genç nüfusu göz önüne aldığımızda, bu düşük oranların ne kadar büyük rakamlar oluşturacağı dikkat edilmesi gereken bir konudur. Aile danışmanlığı bilim alanında davranış problemlerinin sık görüldüğü bilinen ergenlik dönemindeki bireylere yapılan danışmanlık hizmetleri arasında madde kullanımına yönelik eğilim konusunun özellikle ele alınmasının önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Yapılan çalışmalarda sigara ve alkol kullanımının yaş ilerledikçe arttığı (Güler, Güler, Ulusoy, & Bekar, 2009).

Araştırma kapsamındaki öğrencilerin ergen sağlığı açısından riskli bir grup olduğu görülmektedir. Bu kapsamda aile, okul, sağlık çalışanlarının ve aile danışmanlığı hizmeti uygulayan profesyonellerin iş birliği ile çözüm odaklı çalışmaların yapılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Türk gençlerinin madde kullanımına eğilimleri konusunda risk profilleri incelenmeli; kimyasal madde kullanımı ve kötüye kullanım problemlerine yönelik primer ve sekonder engelleyici girişimler geliştirilmelidir. Gençler arasında, madde kullanımı zaman eğilimleri ve risk faktörlerine odaklanan kesitsel ve uzunlamasına çalışmalara ihtiyaç vardır.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmanın amacı, liselerde eğitim görmekte olan ergenlerdeki madde kullanma eğilimi ile aile işlevselliği arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Çalışma grubundakilerin %61,8'i kız cinsiyettedir. Öğrenim gördükleri sınıf düzeyine bakıldığında %40,3'ünün 11.inci sınıfta, %21,8'inin 12.inci sınıfta, %21'inin 10.uncu sınıfta ve %16,8'inin ise 9.uncu sınıfta öğrenim gördüğü belirlenmiştir. Katılımcıların %95'i aileyle birlikte ve %5'i ise akrabalarıyla birlikte yaşamaktadırlar. Aile yapısı araştırıldığında çalışma grubundakilerin %79'u çekirdek aile tipindedir. Anne eğitim durumu incelendiğinde annelerin %55'inin ilkokul mezunu, %25,2'sinin lise mezunu ve %19,7'sinin üniversite mezunu olduğu belirlenmiştir. Babaların eğitim durumu ise %40,8'i lise, %26,9'u ilkokul ve %31,9'u ise üniversite mezunudur. Çalışma grubundakilerin %88,7'si anne ve babasıyla birlikte yaşamaktadır. Anne ve babalarının ne sıklıkla kavga ettiği sorulduğunda katılımcıların %56,7'si ara sıra kavga ettiklerini belirtmişlerdir. Katılımcıların %43,3'ü sigara içmektedir. %90,3'ü alkol kullanmadıklarını belirtmişlerdir. Ailesinde sigara ve alkol kullanan olup olmadığı sorulduğunda %66,8'i ailesinde sigara içenlerin bulunduğunu ve %76,1'i ailesinde alkol kullananların bulunmadığını belirtmişlerdir. Sigara ve alkol dışında herhangi bir madde kullanıp kullanmadıkları araştırıldığında %98,7'si kullanmadığını belirtmiştir. Ayrıca çalışma grubundakilerin %21,4'ü arkadaşlarının arasında madde kullananların olduğunu ifade etmişlerdir.

Hipotezler doğrultusunda araştırma sonucu elde edilen bulguların sonuçları şu şekildedir:

Madde Kullanma Eğilimi Ölçeği (MKEÖ) ile “kabul/ilgi” alt boyutu arasında %49,2'lik; “psikolojik özerklik” alt boyutu arasında %56,1'lik istatistik olarak pozitif yönlü bir ilişki bulunduğu saptanmıştır ($p<0,05$). “Kabul/ilgi” alt boyutu ile “Denetleme” alt boyutu arasında %30,6'lık; “Psikolojik özerklik” alt boyutu arasında %66,2'lik istatistik olarak pozitif yönlü bir ilişki saptanmıştır ($p<0,05$).

“Cinsiyet değişkeni” ve MKEÖ toplam puanı arasında anlamlı bir farklılık vardır ($p<0,05$). Kızların ve erkeklerin en küçük MKEÖ puanı 0, en büyük MKEÖ puanları ise sırasıyla 33 ve 31'dir.

Çalışma grubundakilerin “öğrenim gördüğü sınıf düzeyi” değişkeni ve MKEÖ toplam puanı arasında istatistik olarak anlamlı bir farklılık saptanamamıştır. 9.sınıflarda maksimum puan 33 iken, 10, 11 ve 12. sınıflarda 28’dir.

Çalışma grubundakilerin “birlikte yaşadığı ortam” değişkeni ve MKEÖ toplam puanı arasında istatistik olarak anlamlı bir farklılık saptanamamıştır. Aileyle birlikte yaşayanlar %95 iken akrabalarla birlikte yaşayanlar %5’ini oluşturmaktadır. Aileyle birlikte yaşayanların maksimum MKEÖ puanı 33, akrabalarla birlikte yaşayanların ise 28’dir.

“Aile yapısı değişkeni ve MKEÖ toplam puanı arasında istatistik olarak anlamlı bir farklılık saptanamamıştır. Araştırmaya katılanların %79’u çekirdek aile, %16,8’i geniş aile ve %4,2’si parçalanmış aile yapısına sahiptir.

“Annenin eğitim durumu” değişkeni ve MKEÖ toplam puanı arasında istatistik olarak anlamlı bir farklılık vardır ($p<0,05$).

“Babanın eğitim durumu” değişkeni ve MKEÖ toplam puanı arasında istatistik olarak anlamlı bir farklılık vardır ($p<0,05$).

“Aile durumu” değişkeni ve MKEÖ toplam puanı arasında istatistik olarak anlamlı bir farklılık saptanamamıştır.

“Anne babanın ne sıklıkla kavga ettiği” değişkeni ve MKEÖ toplam puanı arasında istatistik olarak anlamlı bir farklılık saptanamamıştır.

“Cinsiyet değişkeni” ve Anne Baba Tutumu Ölçeği (ABTÖ) toplam puanı arasında istatistik olarak anlamlı bir farklılık yoktur.

“Öğrenim gördüğü sınıf düzeyi” değişkeni ve ABTÖ toplam puanı arasında istatistik olarak anlamlı bir farklılık saptanamamıştır.

“Çalışma grubundakilerin birlikte yaşadığı ortam” değişkeni ve ABTÖ toplam puanı arasında istatistik olarak anlamlı bir farklılık saptanamamıştır. Aileyle birlikte yaşayanlar %95 iken Akrabalarla birlikte yaşayanlar %5’ini oluşturmaktadır.

“Aile yapısı” değişkeni ve ABTÖ toplam puanı arasında istatistik olarak anlamlı bir farklılık saptanamamıştır. Araştırmaya katılanların %79’u çekirdek aile, %16,8’i geniş aile ve %4,2’si parçalanmış aile yapısına sahiptir.

“Annenin eğitim durumu” değişkeni ve ABTÖ toplam puanı arasında istatistik olarak anlamlı bir farklılık saptanamamıştır.

“Babanın eğitim durumu” değişkeni ve ABTÖ toplam puanı arasında istatistik olarak anlamlı bir farklılık saptanamamıştır.

“Aile durumu” değişkeni ve ABTÖ toplam puanı arasında istatistik olarak anlamlı bir farklılık saptanamamıştır. Anne ve babayla birlikte yaşayanların minimum puanları 46, maksimum puanları 95 ve standart sapmaları 9,92’dir.

“Anne babanın ne sıklıkla kavga ettiği” değişkeni ve ABTÖ toplam puanı arasında istatistik olarak anlamlı bir farklılık vardır ($p<0,05$).

Öneriler;

Ergenlerde madde kullanımı arttığından ve ergenlerin gelişimsel olarak akranlarına yönelik ilgi ve taklit etme yönelimleri fazla olduğundan, madde kullanımına eğilim özellikleri değerlendirilmelidir. Madde kullanımı eğilimi bakımından risk altında bulunan ergenler taranmalı ve farkındalık eğitimlerine yönlendirilmelidir.

Kimlik geliştirme süreci içinde bulunan ve yoğun içsel çatışmalar yaşayan ergenler, herhangi bir risk faktörü ile karşılaştıklarında daha çok sağlık problemi yaşamaktadırlar. Dolayısıyla yüksek risk etkenlerine sahip olan ergenler, diğer insanlara göre daha fazla yardıma gereksinim duymaktadırlar. Bu nedenle özellikle ergenlerde sigara, alkol ve madde kullanımını tetikleyen faktörler üzerinde duran eğitsel materyaller geliştirilmelidir.

Bu çalışma çoğunluğu Konya ve İç Anadolu bölgesindeki illerde liselerde öğrenim gören ergenler ile yapılmıştır. Araştırma sonuçlarının tüm toplumu kapsayabilmesi açısından farklı bölgelerden örneklemeler ile yapılması önerilmektedir.

Ergenlerdeki madde kullanma eğilimine yol açan sosyal, kültürel ve ekonomik faktörler orta öğretim kurumlarında ele alınarak risk altındaki gençlerle bireysel çalışmalar yapılmalıdır.

Aile içi çatışma, ekonomik zorlanmalar, toplumsal izole edilme, beden imajıyla ilişkili faktörler ya da özenme ile başlayan ve madde kullanımına eğilimi artıran risk faktörlerinin bulunduğu çevrede, ergenlik dönemindeki gençlere yönelik sportif etkinlikler daha fazla yapılmalı, gençler spor alanlarına yönlendirilmelidir.

Madde kullanımına eğilimde en önemli faktörlerden biri anne baba tutumu olduğu için risk altındaki ve dezavantajlı durumdaki ailelerle yapılan araştırmaların problem çözümüne odaklanması önerilmektedir.

Ergenlerin madde kullanımı eğilimine ilişkin yapılan araştırmalarda ebeveynlerin madde kullanımına odaklanan araştırmalar yapılarak sonuçların karşılaştırılması, ergenlerdeki başa çıkma tutumları ve madde bağımlılığı eğilimi üzerindeki etkileri karşılaştırılabilir.

Babaların aktif olarak ev dışında daha fazla vakit geçirmeleri ve sosyal çevrelerinin daha fazla olması nedeniyle ergenlik dönemindeki gençlerin çoğunluğu baba-çocuk etkileşimi açısından babalarıyla yetersiz zaman geçirebilmektedir. Bu konuda babaların olumlu başa çıkma tutumlarını geliştiren baba eğitimlerinin yararlı olacağı ve yapılacak yeni araştırmalarda baba eğitime ilişkin çalışmalar yapılması önerilmektedir. Erken yaşlardan itibaren çocuğun bakımında ve ergenlik döneminde de gençlerin sosyal yaşama yönlendirilmesinde babaların da aktif rol almaları, annelerin sosyalleşmesini desteklemeleri, aile içi aile içi iletişimde babaların rollerinin desteklenmesi önemlidir.

Ergenlik döneminde madde kullanımı eğiliminin üst düzeyde olduğu gruplara sosyal hizmet uzmanları, aile danışmanları, psikologlar, psikolojik danışmanlar, çocuk gelişimciler kadar, sosyologlar gibi çok geniş altyapıda hizmet veren profesyonellerin aileyle karşılaştıkları andan itibaren aile danışmanlığı hizmetini ücretsiz sunmaları ve kolay ulaşılabilir olmaları önem arz etmektedir.

KAYNAKLAR

- Abalı, O. (2012). *Ergenlik dönemi ve ruhsal yaklaşım* (1. Baskı b.). İstanbul: Adeda Yayıncılık.
- Akarsu, B., & Akarsu, B. (2019). *Bilimsel araştırma tasarımı: Nicel, nitel ve karma araştırma yaklaşımları*. Cinius Yayınları.
- Akdaş, G. (2019). *Ergenlerde internet bağımlılığı ve aile işlevselliği ilişkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Manisa.
- Akın, A. (2007). Toplumsal cinsiyet (gender) ayrımcılığı ve sağlık. *Toplum Hekimliği Bülteni*, 26(2).
- Akkuş, D., Karaca, A., Şener, D. K., & Ankaralı, H. (2017). Lise öğrencileri arasında sigara ve alkol kullanma sıklığı ve etkileyen faktörler. *Anadolu Kliniği Dergisi*, 22(1), 36-45.
- Aksoy, K. (2006). *Lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumları ve bu tutumlara etki eden değişkenlerin incelenmesi (malatya ili örneği)*. Bilim Uzmanlığı Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Amerikan Psikiyatri Derneği. (2013). *DSM-5 tanı ölçütleri başvuru el kitabı*. Ankara: HSB Yayıncılık.
- Aras, Ş., Günay, T., Özcan, S., & Orçın, E. (2007). İzmir ilinde lise öğrencilerinin riskli davranışları. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 8, 186-196.
- Arslan, H. N., Terzi, Ö., Dabak, Ş., & Pekşen, Y. (2012). Substance, cigarette and alcohol use among high school students in the provincial center of Samsun, Turkey. *Erciyes Medical Journal*, 34(2), 79-84.
- Asi Karakaş, S., & Ersöğütçü, F. (2016). Madde bağımlılığı ve hemşirelik. *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi*, 3(2), 133-139.
- Ayhan, N. G. (2019). *Bartın ili amasra ilçesinde bulunan lise öğrencilerinin madde kullanım durumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- Balışık Kaya, N. (2019). *Liseli ergenlerin ebeveyne bağlanma stilleri, empati düzeyleri ve saldırgan davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Baran, G. (2016). *Aile yaşam dinamiği*. Ankara: Pelikan Yayıncılık.
- Başaran, İ. E. (2006). *Eğitim psikolojisi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Baykan, N. (2014). *Anne - baba tutumları ile internet bağımlılık düzeyi arasındaki ilişkinin incelenmesi (sultanbeyli ilçesi örneği)*. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi.
- Bayram, M. (2013). *İnsan hakları açısından madde bağımlılığının değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Burger, J. (2006). *Kişilik*. (D. İnan, & E. Sarıoğlu, Dü) İstanbul: Kaktüs yayıncılık.
- Bülbül, K. (2016). *Aile yapısı, bağlanma stili ve umutsuzluğun lise öğrencilerinin madde kullanma eğilimleri ile ilişkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Can, F. (2020). *Madde kullanan ve kullanmayan ergenlerde özdenetim becerileri ve aile işlevlerinin belirlenmesi*. Yüksel Lisans Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hatay.
- Ceyhun, B., Oğuztürk, Ö., & Ceyhun, A. G. (2001). Madde kullanma eğilimi ölçeğinin geçerlik ve güvenilirliği. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 4, 87-93.
- Choquet, M., Hassler, C., Morin, D., Falissard, B., & Chau, N. (2008). Perceived parenting styles and tobacco, alcohol and cannabis use among french adolescents: Gender and family structure differentials. *Alcohol and Alcoholism journal*, 43(2), 73-80.
- Coombs, R., & Landsverk, J. (1988). Parenting Styles and Substance Use during Childhood and Adolescence. *Journal of Marriage and Family*, 50(2), 473-482.
- Cüceloğlu, D. (2016). *Geliştiren anne-baba*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Dacidson, L., Grigorenko, E., Boivin, M., Rapa, E., & Stein, A. (2015). A focus on adolescence to reduce neurological, mental health and substance-use disability. *Nature Journey*, 527, 161-166.

- Das, K., Guin, A., Sharma, S., & Ghosh, A. (2020). Self-esteem of the patients with substance use disorder attending the DDTC unit, PGIMER, Chandigarh. *Nursing and Midwifery Research Journal*, 16(2), 95-100.
- Dilek, H., & Aksoy, A. (2013). Ergenlerin benlik saygısı ile anne-babalarının benlik saygısı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(3), 95-109.
- Dinçel, E. (2006). *Ergenlik dönemi gelişimsel ödevleri ve psikolojik problemler*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Durmuş, R. (2006). *3-6 Yaş arası çocuğu olan ebeveynlerin kişilik özellikleri ile anne - baba tutumlarının bazı değişkenlere göre incelenmesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Dursun, A. (2010). *Okul öncesi dönemdeki çocukların davranış problemleriyle anne-baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Ebibi Çakır, S. (2018). *Madde kullanan ve kullanmayan ergenlerin anne baba tutumları ve aile işlevleri açısından karşılaştırılması*. Bilim Uzmanlığı Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kocaeli.
- Ekşi, A. (2011). *Ben hasta değilim çocuk sağlığı ve hastalıklarının psikososyal yönü* (2. Baskı b.). İstanbul: Nobel Tıp Kitapevi.
- Eldeleklioğlu, J. (1996). *Karar stratejileri ile ana baba tutumları arasındaki ilişki*. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Erdim, E. (2019). *9. ve 11. Sınıf öğrencilerinde algılanan anne baba tutumu ile yaşam doyumu arasındaki ilişkinin incelenmesi*. İstanbul: Haliç Üniversitesi.
- Ergenç, G., & Yıldırım, E. (2007). *Madde kullanımını önleme kılavuzu*. İstanbul Valiliği İl Milli Eğitim Müdürlüğü.
- Esati, A. (2017). *Ergenlerin özgüven oluşturmalarında dindarlığın rolü (sancak örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Framo, J. (1996). A personal retrospective of the family therapy field: then and now. *Journal of Marital and Family Therapy*, 22(3), 289-316.
- Geçtan, E. (2014). *Psikanaliz ve sonrası* (16. Baskı b.). İstanbul: Metis Yayınları.

- Gladding, S. (2011). *Aile terapisi tarihi, kuram ve uygulamaları*. (İ. Yıldırım, Dü., & İ. Keklik, Çev.) Ankara: Türk Psikoloji Danışma ve Rehberlik Derneği.
- Gül, S. K., & Güneş, İ. D. (2009). Ergenlik dönemi sorunları ve şiddet. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 79-101.
- Güler, N., Güler, G., Ulusoy, H., & Bekar, M. (2009). Lise öğrencileri arasında sigara, alkol kullanımı ve intihar düşüncesi sıklığı. *Cumhuriyet Tıp Dergisi*, 31(4), 340-345.
- Gülmez, G. (2003). *Sosyo-ekonomik düzeyi farklı iki lisede madde kullanma durumu ve etkileyen faktörlerin belirlenmesi*. Bilim Uzmanlığı Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Gün, Z., & Bayraktar, F. (2008). Türkiye'de iç göçün ergenlerin uyumundaki rolü. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 19(2), 167-176.
- Gürçay, E. (2008). *Ergenlerde madde bağımlılığı ile yakınlarından ayrılma sorunları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Gürses, İ., & Kılavuz, M. A. (2016). Kuşakların ahlâkî değerleri birlikte öğrenmesi: Kohlberg'in ahlaki gelişim kuramı açısından bir değerlendirme. *Uludağ üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 25(1), 97-117.
- İnanç, B., Bilgin, M., & Atıcı, M. (2012). *Gelişim psikolojisi- çocuk ve ergen gelişimi* (8.Baskı b.). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Kapıkıran, N. A. (2008). Başarı sorumluluğunun ve başarı kaygısının psikopatolojik belirtilerle ilişkisinin belirlenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(23), 140-149.
- Karasar, N. (2015). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Karataş, Z., & Çakar, F. S. (2011). Self-esteem and hopelessness, and resiliency: An exploratory study of adolescents in Turkey. *International Education Studies*, 4(4), 84-91.
- Kaya, A., Bozaslan, H., & Genç, G. (2012). Üniversite öğrencilerinin anne-baba tutumlarının problem çözme becerilerine, sosyal kaygı düzeylerine ve akademik

- başarılarına etkisi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(1), 208-225.
- Keskinöglü, P., Karakuş, N., Pıçakçıefe, M., Giray, H., Bilgin, N., & Kılıç, B. (2006). İzmir’de lise öğrencilerinde sigara içme sıklığı ve içicilik davranışı üzerine sosyal öğrenmenin etkisi. *Toraks Dergisi*, 7(3), 190-195.
- Kınık, E. (2000). Adolesan dönemde fiziksel büyüme ve cinsel gelişme. *Katkı Pediatri Dergisi*, 21(6), 720-740.
- Koç, M. (2004). Gelişim psikolojisi açısından ergenlik dönemi ve gelişim özellikleri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(17), 231-238.
- Kulaksızoğlu, A. (1998). *Ergenlik psikolojisi* (20. baskı b.). İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Lefkowitz, E. (2005). “Things have gotten better”: Developmental changes among emerging adults after the transition to university. *Journal of Adolescent Research*, 20(1), 40-63.
- Levent, Y. (2018). *Malatya ili battalgazi ve yeşilyurt ilçelerinde lise öğrencileri arasında sigara, alkol ve madde kullanımı sıklığı ve etkileyen faktörler*. Uzmanlık Tezi, İnönü Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Malatya.
- Mabray, D., & Labauve, B. (2002). A multidimensional approach to sexual education. *Sex Education*, 2(1), 31-44.
- Macandrew, C. (1986). Toward the psychometric detection of substance misuse in young men: The SAP scale. *J Stud on Alch*, 47(2), 161-166.
- Maşrabacı, T. S. (1994). *Hacettepe üniversitesi birinci sınıf öğrencilerinin benlik saygısı seviyelerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Neyzi, O. (1989). *Büyüme ve gelişme bozuklukları*. İstanbul: Nobel Kitapevi.
- Oberle, E., Schonert- Reichl, K., & Zumbo, B. (2011). Life satisfaction in early adolescence: personal, neighborhood, school, family, and peer influences. *Journal of Youth and Adolescence*, 40(7), 889-901.
- Oğuz, F. (2019). *Ergenlerde algılanan anne-baba tutumları ve bağlanma stilleri ile madde bağımlılığı arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Ankara: Gazi Üniversitesi.

- Oktik, N. (2018). Aile ve Toplum: Sosyolojik Yaklaşımlar. N. Oktik, & H. Ünal Reşitoğlu içinde, *Aileyi anlamak - disiplinler arası yaklaşım-* (s. 281). Ankara: Nobel.
- Olçay, O. (2008). *Bazı kişisel ve ailesel değişkenlere göre okul öncesi dönemdeki çocukların sosyal yetenekleri ve problem davranışlarının analizi*. Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Ögel, K. (2017). *Bağımlılık ve tedavisi temel kitabı* (1. Baskı b.). İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Ögel, K., Tamar, D., Evren, C., & Çakmak, D. (2001). Lise gençleri arasında sigara, alkol ve madde kullanım yaygınlığı. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 12(1), 47-52.
- Ögel, K., Taner, S., & Eke, C. (2006). Onuncu sınıf öğrencileri arasında tütün, alkol ve madde kullanım yaygınlığı: İstanbul örnekleme. *Bağımlılık Dergisi*, 7(1), 18-23.
- Ögel, K., Taner, S., Tosun, M., Gürol, D. T., & Liman, O. (2005). Yatarak tedavi gören ergen uçucu madde kullanıcılarında madde kullanım özellikleri: cinsiyet ve yaşadığı yere göre karşılaştırma. *Bağımlılık Dergisi*, 6(2), 76-83.
- Öngel Atar, A. (2013). *Madde kullanım bozukluğu olan ergenlerde aile işlevlerinin ve anne baba tutumunun değerlendirilmesi*. İstanbul: Bakırköy Bölgesi İstanbul İli Kamu Hastaneleri Birliği Genel Sekreterliği.
- Öngel Atar, A., Yalçın, Ö., Uygun, E., Çiftçi Demirci, A., & Erdoğan, A. (2016). Madde kullanım bozukluğu olan ergenlerde aile işlevlerinin, çift uyumunun ve anne baba tutumunun değerlendirilmesi. *Nöropsikiyatri Arşivi*, 53(1), 35-41.
- Öz, F., & Hallaç, S. (2014). Aile Kavramına Kuramsal Bir Bakış. *Psikiyatride güncel yaklaşımlar*, 6(2), 142-153.
- Özbay, H., & Öztürk, E. (1992). *Gençlik*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özcan Demir, N. (2006). Ailedeki madde bağımlılığının ergenin sapmış davranışlara yönelmesindeki etkisi: lise son sınıf gençliği örneği. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 23(1), 119-129.
- Özcan Demir, N., Görgün Baran, A., & Ulusoy, D. (2005). Türkiye’de ergenlerin arkadaş-akran grupları ile ilişkileri ve sapmış davranışlar: ankara örnekleme. *Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*(32), 83-108.

- Özcan, S., Taş, Y., & Çetin, Y. (2013). Sigara ile mücadelede toplumsal bilinç. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 2(4), 152-175.
- Özcebe, H. (2002). Birinci basamakta adolesan sorunlarına yaklaşım. *Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Ana Bilim Dalı*, 11(10), 374-377.
- Öztürk, M., & Uluşahin, N. (2018). *Ruh sağlığı ve bozuklukları* (15. Baskı b.). Ankara: Nobel Tıp Kitapevi.
- Polat, O. (2001). *Çocuk ve şiddet*. İstanbul: Der Yayınları.
- Pumariega, A., Burakgazi, H., Ünlü, A., Prajapati, P., & Dalkılıç, A. (2014). Madde bağımlılığı: Türk gençliği için risk faktörleri. *Klinik Psikiyatri Bülteni*, 24(1), 5-14.
- Sadıkoglu, Z. Z. (2014). *1920-1960 yılları arasında ABD'de aile ve aile sosyolojisi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Sağar, M. E. (2014). *Lise öğrencilerinin madde bağımlılığına yönelik tutumları ile yaşam doyumu arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Saka, H., & Neyzi, O. (2005). Puberte başlangıç yaşı değişiyor mu ? *Türk Pediatri Arşivi*, 40(1), 7-14.
- San, A. (2018). *Üniversite öğrencilerinde depresyon, madde kullanımı ve aile tutumu arasındaki ilişkinin incelenmesi*. İstanbul: Üsküdar Üniversitesi.
- Sarıtaş Atalar, D., & Altan Atalay, A. (2018). *Ergenlik döneminde duyu düzenleme ve ruh sağlığı: ana-babanın ve mizacın rolü*. (T. Bildik , Dü.) Ankara: Türkiye Klinikleri.
- Schulte, M., & Hser , Y.-1. (2014). Substance Use and Associated Health Conditions throughout the Lifespan. *Public Health Reviews journal*, 35(2).
- Set, T., Dağdeviren, N., & Aktürk, Z. (2006). Ergenlerde cinsellik. *Genel Tıp Dergisi*, 16(3), 137-141.
- Sever, G. (2015). *Lise öğrencilerinin madde kullanma eğilimlerinin algılanan sosyal destek ve riskli davranışlarla ilişkisinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.

- Solmuş, T. (2011). *Çift, evlilik ve aile terapisi*. İstanbul: Doruk Yayıncılık.
- Soyadı, A. (2003). Bildiri başlığı bildiri başlığı bildiri başlığı bildiri başlığı bildiri başlığı. *Konferans Bildiri Kitabı Konferans Bildiri Kitabı Konferans Bildiri Kitabı*, (s. 82-88). Şehir.
- Soyadı, A. (2005). *Sayfa başlığı sayfa başlığı sayfa başlığı*. 01 Ocak 2019 tarihinde <http://www.internetadresini.com> adresinden alındı
- Soyadı, A. (2006). Makale başlığı makale başlığı makale başlığı makale başlığı makale başlığı makale başlığı. *Dergi Adı Dergi Adı Dergi Adı Dergi Adı*, 2(4), 50-62.
- Soyadı, A. (2008). Kitap bölümü başlığı kitap bölümü başlığı kitap bölümü başlığı. A. Soyadı içinde, *Kitap başlığı kitap başlığı kitap başlığı*. Şehir: Yayınevi.
- Soyadı, A. (2010). *Kitap başlığı kitap başlığı kitap başlığı kitap başlığı kitap başlığı kitap başlığı*. Şehir: Yayınevi.
- Steinberg, L. (2008). A social neuroscience perspective on adolescent risk-taking. *Developmental Review*, 28(1), 78-106.
- Stevens, V., Oost, P. V., & Bourdeaudhuij, I. D. (2002). Relationship of the family environment to children's involvement in bully/victim problems at school. *Journal of Youth and Adolescence*, 31, 419-428.
- Sümer, N., Gündoğdu Aktürk, E., & Helvacı, E. (2010). Anne-baba tutum ve davranışlarının psikolojik etkileri: türkiye'de yapılan çalışmalara toplu bakış. *Türk Psikoloji Yazıları*, 13(25), 42-59.
- Şanlı, D., & Öztürk, C. (2015). Anne babaların çocuk yetiştirme tutumları ve tutumlar üzerine kültürün etkisi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 8(4), 240-246.
- Şimşek, A. (2006). *Duyusal zekanın, ana-baba tutumunun ve doğum sırasının tercih edilen liderlik tarzına etkisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Tahiroğlu, A. Y., Çelik, G. G., Bahalı, K., & Avcı, A. (2010). Medyanın çocuk ve gençler üzerine olumsuz etkileri; şiddet eğilimi ve internet bağımlılığı. *Yeni Sempizyum Dergisi*, 48(1), 19-30.

- Tunç, Z. (2019). *Ergenlik döneminde benlik saygısı ve sigara bağımlılığı arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Ergenlik Döneminde Benlik Saygısı ve Sigara Bağımlılığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Türker, K. (2016). *Ergenlerde madde kullanımına neden olan psikososyal faktörlerin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Tokat.
- Türnüklü, A., & Şahin, İ. (2004). "13-14 Yaş grubu öğrencilerin çatışma çözme stratejilerinin incelenmesi. *Türk Psikoloji Yazıları*, 7(13), 45-61.
- Ulusoy, D., Özcan Demir, N., & Görgün Baran, A. (2005). Parçalanmış aile ve gençlerde sapmış davranışlar: lise son sınıf gençliği örneği. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 22(2), 61-66.
- Usluca, A. (2019). *Ergenlik dönemindeki bireylerin madde kullanım eğilimleri ile öz yeterlik inançları ilişkisinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Uysal, Z. (2019). *Üniversite öğrencilerinde alkol ve madde kullanımının anne-baba tutumu, benlik saygısı ve sosyal destek ile ilişkisinin incelenmesi*. İstanbul: Üsküdar Üniversitesi.
- Ünal, N. (2019). *Akran zorbalığı ile ergenlerin algıladıkları aile işlevselliğinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- WHO. (2015). *World health statistich*. World Health Organization.
- Wills, T. A., & Yaeger, A. (2003). Family factors and adolescent substance use: models and mechanisms. *Current Directions In Psychological Science*, 12(6), 222-226.
- Yakupoğlu, A. S. (2019). *Ergenlerde bağlanma stilleri ve benlik algılarının incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Yalçın, H. (2010). *Çocuk gelişimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

- Yaş, Z. (2012). *Üniversite öğrencilerinde ana baba tutumlarının suçluluk ve utanç duyguları üzerine etkisi*. Tıp Fakültesi. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi.
- Yavuzer, H. (1998). *Çocuk ve Suç*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Yavuzer, H. (2009). *Gençleri anlamak ana-babaların en çok sorduğu sorular ve cevaplarıyla* (9. Baskı b.). İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Yavuzer, H. (2016). *Ana- Baba ve Çocuk* (26. Basım b.). İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Yıldız, E. U. (2009). *İzmir liselerinde sigara, alkol, madde kullanım yaygınlığı, hazırlayıcı ve koruyucu faktörler*. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Yıldız, E. U. (2011). *Ergenlerde sigara, alkol ve madde kullanımı (hazırlayıcı ve koruyucu etkenler)*. (H. Coşkunol, Dü.) İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları.
- Yılmaz, A. (2000). Anne - baba tutum ölçeğinin güvenilirlik ve geçerlik çalışması. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 7(3), 160-173.
- Yörükoğlu, A. (2000). *Çocuk ruh sağlığı*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Yörükoğlu, A. (2019). *Gençlik çağı/ ruh sağlığı ve ruhsal sorunlar* (15. Baskı b.). İstanbul: Özgür Yayınları.
- Yüncü, Z., & Savaş, H. (2007). Madde kullanım bozukluklarında genetik: bir gözden geçirme. *Bağımlılık Dergisi*, 8(3), 146-152.

Ek 1.

TANITICI BİLGİ FORMU

- 1) Cinsiyet: (..) Kadın (..) Erkek
- 2) Yaşınız?: .....
- 3) Kaçınıcı Sınıftasınız?
(..)9. Sınıf (..)10. Sınıf (..)11. Sınıf (..)12. Sınıf
- 4) Okuduğunuz okul: .....
- 5) Şu an yaşadığınız yer?
(..)Aile (..)Akrabalar (..)Diğer...
- 6) Aile yapınız?
(..)Çekirdek aile (..)Geniş aile (..)Parçalanmış aile
- 7) Ailenizin gelir düzeyi nedir?
(..)1000-1999 TL (..)2000-2999 TL (..)3000-3999 TL (..)4000 TL ve üzeri
- 8) Annenizin öğrenim düzeyi nedir?
(..)okur - yazar değil (..)yalnızca okur – yazar (..)ilkokul mezunu
(..)lise mezunu (..)üniversite mezunu
- 9) Babanızın öğrenim düzeyi nedir?
(..)okur - yazar değil (..)yalnızca okur – yazar (..)ilkokul mezunu
(..)lise mezunu (..)üniversite mezunu
- 10) Annenizin mesleği nedir: .....
- 11) Babanızın mesleği nedir: .....
- 12) Aile durumunuz?
(..)Anne - baba birlikte yaşıyor (..)Anne - baba ayrı yaşıyor
(..)Anne babadan biri ölmüş (..)Anne babadan her ikisi de ölmüş.
- 13) Anne babanız ne sıklıkla kavga eder?
(..)Hiç kavga etmezler (..)Çok seyrek (..)Ara sıra (..)Sık (..)Çok sık
- 14) Sigara içiyor musunuz?
(..)Evet (..)Hayır
- 15) Alkol kullanıyor musunuz?
(..)Evet (..)Hayır
- 16) Ailenizde sigara veya alkol kullanan var mı?
Bilmiyorum Var Yok
	Bilmiyorum	Var	Yok
Sigara			
Alkol			
- 17) Sigara ve alkol dışında herhangi bir madde kullanıyor musunuz?
(..)Evet (..)Hayır
- 18) Arkadaşlarınız içinde madde kullanan var mı?
(..)Evet (..)Hayır

Ek 2

ANNE BABA TUTUM ÖLÇEĞİ

Bu uygulamanın amacı sizinle aileniz arasındaki ilişkinin durumunu ortaya koymaktır. Lütfen aşağıdaki ifadeleri kendi anne ve babanızı düşünerek dikkatle okuyunuz. Aşağıdaki durumun anne ve babanızın davranışına ne kadar benzediğini düşünün. Aşağıdaki cümlelerin başındaki kutunun içindeki ifadeler anne babanızın davranışlarına;

Tamamen Benziyorsa (4),

Biraz Benziyorsa (3),

Benzemiyorsa (2),

Hiç Benzemiyorsa (1)

*İlgili kutucuktaki sayıyı yuvarlak içine alınız.

	4	3	2	1
1. Herhangi bir sorunum olduğunda, annem ve babam bana yardım ederler				
2. Annem ve babam büyüklerle tartışmam gerektiğini söylerler.				
3. Annem ve babam yaptığım her şeyin en iyisini yapmama için beni zorlarlar.				
4. Annem ve babam herhangi bir tartışma sırasında, başkalarını kızdırmamak için susmam gerektiğini söylerler.				
5. Annem ve babam bazı konularda “sen kendin karar ver” derler.				
6. Derslerimden ne zaman düşük not alsam annem ve babam kızar				
7. Ders çalışırken anlamadığım bir şey olduğunda annem ve babam bana yardım ederler.				
8. Annem ve babam kendi görüşlerinin doğru olduğunu, bu görüşleri onlarla tartışmam gerektiğini söylerler.				
9. Annem ve babam benden bir şey yapmamı istediklerinde, niçin bunu yapmam gerektiğini de açıklarlar.				
10. Annem ve babamla her tartıştımda bana “büyüdüğün zaman anlarsın” derler.				
11. Derslerimden düşük not aldığımda annem ve babam beni daha çok çalışmam için desteklerler.				
12. Annem ve babam yapmak istediklerim konusunda kendi kendime karar vermeme izin verirler.				
13. Annem ve babam arkadaşlarımı tanırlar.				
14. Annem ve babam istemedikleri bir şey yaptığımda bana karşı soğuk davranırlar ve küserler.				
15. Annem ve babam sadece benimle konuşmak için zaman ayırırlar.				
16. Derslerimden düşük notlar aldığımda annem ve babam öyle davranırlar ki suçluluk duyar ve utanırım.				
17. Ailemle birlikte hoşça vakit geçiririz.				
18. Annemi ve babamı kızdıracak bir şey yaptığımda, onlarla birlikte yapmak istediğim şeyleri yapmama izin vermezler.				

Aşağıdaki her ifadenin yanında bulunan kutulardan sadece size uygun olanın içine çarpı(x) işareti koyunuz.

19. Genel olarak annen ve babam okul zamanı hafta içinde gece arkadaşlarıyla bir yere gitmene izin verir mi?

Evet ( )

( )Hayır

Eğer cevabınız Evet ise aşağıdaki soruyu cevaplayınız.

Annen hafta içinde en geç saat kaçta kadar gece dışarıda kalmana izin verir (Pazartesi-Cuma arası)?

Akşam 8'den önce		Akşam 10:00-10.59 arası	
Akşam 8:00-8.59 arası		Akşam 11.00 ya da daha geç	
Akşam 9:00-9.59 arası		İstedğim saate kadar	

20. Genel olarak annen ve baban hafta sonları gece arkadaşlarıyla bir yere gitmene izin verir mi?
Evet ( ) ( )Hayır

Eğer cevabınız Evet ise aşağıdaki soruyu cevaplayınız.

Annen Cuma ya da Cumartesi akşamları en geç saat kaçta kadar gece dışarıda kalmaya izin verir ?

Akşam 8'den önce		Akşam 10:00-10.59 arası	
Akşam 8:00-8.59 arası		Akşam 11:00 ya da daha geç	
Akşam 9:00-9.59 arası		İstedğim saate kadar	

Annen ve baban aşağıdakileri öğrenmek için ne kadar çaba gösterir?

	Hiç çaba göstermez	Çok az çaba gösterir	Çok çaba gösterir
21.Eğer gece bir yere gittiysen nereye gittiğini			
22.Boş zamanlarda ne yaptığını			
23.Okuldan çıkınca ne yaptığını			

Annenin ve babanın aşağıdakiler hakkında ne kadar bilgisi vardır?

	Bilgisi yoktur	Çok az bilgisi vardır	Çok bilgisi vardır
24. Eğer gece bir yere gittiysen nereye gittiğin			
25.Boş zamanlarında ne yaptığın			
26. Okuldan çıktıktan sonra ne yaptığın			

Ek 3

MADDE KULLANIMI EĞİLİM ÖLÇEĞİ

	DOĞRU	YANLIŞ
1. Cinsel yaşamımdan memnunum.		
2. Çocukken okuldan kaçtığım için bir iki defa cezalandırıldım.		
3. İnsanlarla çabucak kaynaşırım.		
4. Gerektiği gibi bir hayat yaşamadım.		
5. Kıyamet gününe inanıyorum.		
6. Gürültülü eğlencelere katılmaktan hoşlanırım.		
7. Dersten kaçtığım için ara sıra müdüre gönderildiğim oldu		
8. Dertlerim çoğundan kimin sorumlu olduğunu bilmiyorum		
9. Aile hayatımın tanıdığım kimselerin çoğununki kadar iyi olduğuna inanıyorum		
10. Çocukken başlarına ne gelirse gelsin aralarındaki birliği koruyan bir gruptayım		
11. Çoğu kez sebepsiz yere cezalandırıldım.		
12. Okulu severdim.		
13. Cinsel konularda sıkıntım vardır.		
14. Kendimi cezayı hak etmiş suçlu bir insan olarak görüyorum.		
15. Flört etmeyi severim.		
16. İnşaat müteahhitliğinden hoşlanacağımı sanıyorum.		
17. Annem babam hep beraber olduğum kimselerden çok defa hoşlanmıyorlar.		
18. Hayatta önüne her geleni kapmaya çalışan insanları suçlamam.		
19. Kanunla başım hiç derde girmedi.		
20. Eğer insanlar sırf düşmanlık olsun diye beni engellemeselerdi daha başarılı olurum.		
21. Hayatımın çoğu kimselerden daha fazla tasa ve kaygı içinde geçtiğine eminim.		
22. Bana gerçekten kötülük yapmak isteyen hiçbir düşmanım yoktur.		
23. Kapalı yerlerde huzursuzluk duyarım.		
24. Polisler genellikle dürüsttür.		

25. Toplantılarda kalabalığa karışmaktan çok yalnız başıma oturur ya da bir tek kişiyle ahbablık ederim.		
26. Kadınları sigara içerken görmekten hoşlanmam.		
27. Küçükken okuldan sık sık kaçardım.		
28. Balık tutmayı çok severdim.		
29. Hiç hayal görmedim.		
30. Onlardan önce düşündüğüm için başkaları benim fikirlerimi kıskanıyorlar.		
31. Okulda hal ve gidişten kırık not alırdım.		
32. Homoseksüelliği çok iğrenç buluyorum.		
33. Kapalı ve küçük yerlerde bulunmaktan çok rahatsız olurum.		
34. İşler iyi gidince aslan payını kendilerine alan fakat hata yapınca bunu başkalarının üzerine atan insanlarla karşılaştım.		
35. Acıya başkaları kadar ben de dayanabilirim.		
36. Haftada birkaç kez korkunç şeyler olacakmış duygusuna kapılırım.		

Ek 4

ETİK KURUL ONAYI

T.C.
KTO KARATAY ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ
İLAÇ VE TIBBİ CİHAZ DIŞI ARAŞTIRMALAR ETİK KURUL KARARI

Toplantı Sayısı: 06

Toplantı Tarihi: 17.06.2022

Karar Sayısı: 2022/004: Doç. Dr. Hatice YALÇIN' ın "Ergenlerde Madde Kullanma Eğilimi İle Aile İşlevselliği Arasındaki İlişki" başlıklı araştırma projesi çalışması ile ilgili 09.06.2022 tarihli dilekçesi ve ekleri görüşüldü.

Görüşme sonucunda araştırma projesi çalışmasının Doç. Dr. Hatice YALÇIN sorumluluğunda yürütülmesinin uygun olduğuna oy birliği ile karar verildi.

Not: Çalışma ile ilgili gerekli izin ve yasal sorumluluk araştırmacılara aittir.

Sorumlu Araştırmacı: Doç. Dr. Hatice YALÇIN
Yardımcı Araştırmacı: Büşra KAHRAMAN

Prof. Dr. Taner ZİYLAN

İlaç ve Tıbbi Cihaz Dışı Araştırmalar
Etik Kurul Başkanı

Mevcut Elektronik İmzalar

TANER ZİYLAN (İlaç ve Tıbbi Cihaz Dışı Araştırmalar Etik Kurul Başkanlığı - İlaç ve Tıbbi Cihaz Dışı Araştırmalar Etik

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Büşra KAHRAMAN

EĞİTİM DURUMU

Lisans Öğrenimi : 2018, KTO Karatay Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü

Yüksek Lisans Öğrenimi : 2022, KTO Karatay Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Disiplinlerarası Aile Danışmanlığı Tezli Yüksek Lisans Programı

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

Bilimsel Faaliyetleri :

İŞ DENEYİMİ

Stajlar : 2017-2018, Sosyal Hizmet Uzmanı, Zerafet Engelli Bakım Merkezi

Projeler :

Çalıştığı Kurumlar : 2018-2019, Rehber Öğretmen, Peren Özel Öğretim Kursu
2020-..., Rehber Öğretmen, Peren Özel Öğretim Kursu